

Onzichtbaar zingen

Een kwalitatief onderzoek naar informele zanggroepen

K^L
A C

Inhoud

Introductie	3
Opzet van de studie	4
Definities	4
Hoofdvragen	4
Deelvragen	4
Beperking	5
Respondenten	5
1 De zanggroepen en respondenten	7
Locatie	7
2 Motivatie en ontstaansgeschiedenis	10
3 Organisatie en financiën	11
4 Communicatie, werving en PR	16
5 Samenwerkingen	18
6 Knelpunten, voor- en nadelen van informele organisatie	20
7 Analyse	26
7.1 Algemene kenmerken van de zanggroepen en respondenten	26
7.2 Motivatie en ontstaansgeschiedenis	27
7.3 Organisatie en financiën	28
7.4 Communicatie, werving en PR	29
7.5 Samenwerkingen	30
7.6 Knelpunten, voor- en nadelen van informele organisatie	31
7.7 Ondersteuningsbehoeften	32
8 Conclusie en aanbevelingen	34
Bijlage A Onderzoeksvragen	36
Bijlage B Beschrijving van de zanggroepen	37
Bijlage C Ontstaansgeschiedenis van de zanggroepen	40
Colofon	42

Introductie

Als mensen met elkaar willen zingen, organiseren ze dat steeds meer op informele wijze. Het verband waar mensen in zingen, heeft minder vaak de vorm van een vereniging of stichting, en heeft in de plaats daarvan een losse(re) organisatiestructuur. Sommige studies suggereren dat inmiddels de helft van alle zanggroepen en zanggroepen in Nederland informeel georganiseerd is¹. Deze ontwikkeling is reeds geconstateerd, maar er is nog weinig kennis over de achtergrond en precieze omvang ervan. Om die reden legde Koornetwerk Nederland bij LKCA de vraag neer om onderzoek te doen naar informele zanggroepen. Koornetwerk Nederland wil meer inzicht krijgen in de specifieke motieven, trends, voordelen en nadelen van informele zangverbanden, ook met het oog op hun mogelijke ondersteuningsaanbod.

Om inzicht te krijgen in de verschillende aspecten van informele organisatie is er gesproken met veertien mensen. Zij vertelden ons over ongeveer twintig verschillende zanggroepen waar zij aan verbonden zijn. Deze gesprekken hebben plaatsgevonden tussen december 2021 en januari 2022. De verhalen zijn - vaak in overleg met de zanggroepen zelf - uitgewerkt en vervolgens gestructureerd naar verschillende thema's.

Uit deze analyses komt het beeld naar voren dat informele zanggroepen zich op sommige terreinen vergelijkbaar *organiseren*, terwijl zulke algemene conclusies niet mogelijk zijn op andere vlakken. Omdat de specifieke motivatie en ontstaansgeschiedenis van de verschillende zanggroepen soms sterk uiteenloopt, mag dit geen verrassing heten. Mogelijk is er niet één verhaal van dé informele zanggroep. Met dit onderzoek trachten we zowel de algemene lijnen als specifieke nuanceverschillen bloot te leggen die er bestaan rondom de informele zanggroep. Daarmee biedt dit onderzoek eerste inzichten in de nog relatief onbekende wereld van de informele zanggroepen. Vervolgonderzoek kan hierop voortborduren en zo verdieping geven aan deze eerste indrukken.

Anne Wester
Jorien van Treeck
Milan Fortuin

- 1 Zie onder meer de volgende studies naar informele zanggroepen:
LKCA (2017) *Monitor Amateurkunst*. Bron: <https://www.lkca.nl/publicatie/monitor-amateurkunst-2017/>
LKCA (2019) *Kunstbeoefening in de vrije tijd. Cultuur+Educatie*. Jaargang 18. Bron: <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2021/01/cultuur-plus-educatie-53.pdf>
SCP (2010). *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*. Bron: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2010Z10392&did=2010D28256
SCP (2011). *Informele groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie*. Via: <https://biblio.ugent.be/publication/1172670/file/6725507.pdf>
Vinken, H. (2014) 'Samen actief of liever alleen? Kunstbeoefening in de vrije tijd: solo of in groepsverband' *Zicht op actieve cultuurparticipatie* Bron: https://lkca.crossmarx.nl/engine/download/blob/lkca/9/2020/19/Zicht_op_Actieve_Cultuurparticipatie_SPREAD_1.pdf?app=lkca&class=3&id=106&field=9

Opzet van de studie

Met dit onderzoek willen wij inzicht geven in de beweegredenen, ontstaansgeschiedenis en ondersteuningsbehoeften van informele zanggroepen. Daarnaast willen we de organisatiestructuur van dit soort zanggroepen in kaart brengen. Deze thema's geven al een zeker kader aan dit onderzoek, maar het is goed om nader af te bakenen wat we precies bedoelen met een informele zanggroep. In dit hoofdstuk formuleren we tevens de vraagstelling en doelstelling van dit onderzoek.

Definities

Informeel

We spreken van een informele zanggroep wanneer een zanggezelschap geen rechtspersoon is in de vorm van een vereniging of stichting. Deze definitie is nog erg ruim; er kunnen nog verschillende organisatievormen onder vallen. Voor dit onderzoek spraken we met zanggroepen die nergens formeel geregistreerd staan, met zelfstandige professionals die vanuit hun bedrijf leiding geven aan zanggroepen en zanggroepen die opereren onder de vleugels van een welzijnsinstelling. Omdat deze drie typen zanggroepen niet als een stichting of vereniging zijn georganiseerd, noemen we ze een informele zanggroep.

Zanggroep

Wij spreken in dit onderzoeksverslag van 'zanggroep' en niet van 'zangkoor' of 'koor' omdat de deelnemende zanggezelschappen soms te klein (3 of 4 personen) waren om als 'koor' gezien te worden. De term 'zanggroep' omvat zanggezelschappen van alle formaten.

Hoofdvragen

De hoofdvraag voor dit onderzoek hebben wij als volgt geformuleerd:

Welke motivatie ligt ten grondslag aan de ondervraagde informele zanggroepen om op deze wijze hun hobby uit te oefenen en hoe zijn de ondervraagde informele zanggroepen georganiseerd?

Deelvragen

Voorafgaand aan de interviews hebben wij vastgesteld wat we in kaart wilden brengen. Aan de hand van enkele thema's is zo een deels gestructureerd interview ontwikkeld. In hoofdlijnen kijken we met deze vragenlijst naar de volgende onderwerpen:

- 1 De motivatie en ontstaansgeschiedenis. Voor dit onderdeel kijken we met name vanuit welke behoefte de informele zanggroep is ontstaan.
- 2 De organisatiestructuur. Ook rondom de informele zanggroep moet van alles geregeld worden, zoals repetities, optredens en financiën. We bekijken hoe informele zanggroepen dit regelen en wie hiervoor verantwoordelijk is. Daarnaast is er aandacht voor de manier waarop informele zanggroepen omgaan met auteursrechten.

- 3 Communicatie, reclame en ledenwerving. Hier gaan we in op het vraagstuk hoe leden van een informele zanggroep onderling communiceren, hoe zij zich naar de buitenwereld toe presenteren en hoe zij aan nieuwe leden komen. We kijken naar gebruikte communicatiemiddelen.
- 4 Samenwerkingen met partners. Hiermee brengen we het netwerk van de verschillende zanggroepen in kaart en laten we zien welke hulp informele zanggroepen regelen.
- 5 De voor- en nadelen van de informele organisatiestructuur. Met deze vragen worden knelpunten zichtbaar en welke mogelijke ondersteuningsbehoeften de informele zanggroepen hebben.

Aan de hand van deze onderwerpen proberen we te ontdekken welke motivatie ten grondslag ligt aan de ondervraagde informele zangverbanden en hoe hun zanggroep precies is georganiseerd.

Beperking

Het kader van deze studie is daarmee beperkt. Omdat er geen vergelijkbaar onderzoek bestaat over formele zanggroepen, kan geen al te inhoudelijke vergelijking worden gemaakt met formeel georganiseerde zanggroepen. We vroegen onze respondenten wel om zo'n vergelijking te maken, maar alleen om te toetsen wat respondenten vinden van formele organisaties. Wij proberen hiermee niet te achterhalen hoe formele en informele organisaties zich in realiteit tot elkaar verhouden. In eventueel vervolgonderzoek kan specifiek de verhouding tussen formele en informele organisaties onderzocht worden.

Respondenten

In totaal spraken we met veertien respondenten, die tezamen verbonden waren aan ongeveer twintig informele zanggroepen. Voor het werven van respondenten is onder meer gebruik gemaakt van het netwerk van LKCA en Koornetwerk Nederland. Het gros van de ondervraagde respondenten is hier gevonden. Dit kan gevolgen hebben voor de data die wij in dit onderzoek vergaren. Deze informele zanggroepen zijn reeds in beeld bij koepelorganisaties zoals Koornetwerk, terwijl dit onderzoek vooral gericht is op groepen die vooralsnog moeilijk in kaart te brengen zijn. Onze conclusies zijn daarom wellicht niet of niet helemaal van toepassing op zanggroepen die nog informeler georganiseerd zijn. Enkele zanggroepen zijn gevonden op internet of werden vanuit het netwerk van de onderzoekers aangedragen. We hebben alle respondenten via e-mail uitgenodigd voor een interview. In één geval zijn we bij iemand thuis geweest; de overige interviews hebben online plaatsgevonden.

In totaal zijn twaalf interviews afgenomen. In twee gevallen spraken we met een koppel van twee personen. Sommige respondenten waren verbonden aan meerdere zanggroepen tegelijk. De veertien mensen die we in totaal gesproken hebben, waren daarom in staat om ons te vertellen over twintig zanggroepen. De respondenten die lid waren van meerdere zanggroepen is gevraagd om specifiek te vertellen over de informele zanggroepen. Hoewel de interviews

gestructureerd zijn op basis van enkele thema's, lieten we de respondenten ook de ruimte om - waar relevant - buiten deze vooropgestelde kaders te treden. Daardoor konden respondenten ons wijzen op bijzonderheden die we op voorhand niet hadden voorzien.

De gesprekken zijn vervolgens uitgewerkt en gestructureerd. Daarbij is steeds gekeken naar hoe respondenten antwoord geven op de verschillende onderwerpen. De antwoorden zijn met elkaar vergeleken, vooral om zichtbaar te maken op welke vlakken de zanggroepen vergelijkbaar zijn en waar niet. Aan de hand hiervan is gekeken of er sprake is van algemene ontwikkelingen binnen de informele zanggroepen.

Dit onderzoeksverslag volgt de lijn van deze onderzoeksopzet. Ten eerste introduceren we de ondervraagde respondenten en hun zanggroepen. Vervolgens bespreken we wat de respondenten vertellen over de verschillende onderwerpen. Wij geven eerst een beschrijving van deze gegevens. In een later hoofdstuk volgt reflectie op deze antwoorden. We concluderen met een antwoord op de hoofdvraag welke motivatie er ten grondslag ligt aan de ondervraagde informele zangverbanden en hoe hun zanggroep precies is georganiseerd. Met de veertien respondenten die we gesproken hebben, pretenderen we echter niet een volledig beeld te kunnen geven van de gehele informele zangwereld. Wel hopen we met dit onderzoek eerste inzichten te formuleren die mogelijk kunnen leiden tot verdiepend vervolgonderzoek.

1 De zanggroepen en respondenten

In dit hoofdstuk introduceren we de geïnterviewde respondenten en hun zanggroepen. We zullen hier ingaan op verschillende kenmerken van de zanggroepen.

Locatie

De zanggroepen die we hebben gesproken waren overwegend gevestigd in steden. We hebben gesproken met zanggroepen uit Amsterdam, Lelystad, Bilthoven, Den Haag, Amsterdam, Soest, Maastricht, Haarlem, Bennekom, Utrecht en Barneveld.

In tabel 1 staat een kort overzicht van de geïnterviewde zanggroepen en hun kenmerken; in bijlage B staat een uitgebreide beschrijving. De namen van de zanggroepen zijn vervangen door A t/m L.

Tabel 1: Kenmerken van geïnterviewde zanggroepen

Zanggroep	Soort	Type muziek	Actief sinds	Omvang	Ondersteuning	Contributie
A	Vrouwenkoor	Klassiek, kerst	2020	16	Pianist, dirigent	Ja
B	Kwartet	Kerkelijk, kerst	2020	4	Dirigent, harpist, organist	Ja
C	Gemengd koor	Rond 1600	Jaren '90	13	violist, organist, klavecijnist, 2 blokfluitisten, strijkers	Nee (wel kaartverkoop)
D	Gemengd koor	Klassiek	Eind jaren '90	variabel	Dirigent waar nodig	Nee
E	Gemengd koor	Klassiek, volksmuziek	2006 - 2019	variabel	Coaches, workshops	Nee (wel kaartverkoop)
F	Gemengd koor	Liederen	-	variabel	Pianist	Nee
G	Vrouwenkoor	Musical, jazz, klassiek	2017	12	Geen	Nee
H	Gemengd koor	Gospel, kerst	-	10	Fluitist/pianist (intern)	Nee
I	Gemengd koor	Braziliaans	-	12	Geen	Nee
J	Zorgzanggroepen	Zeemansliederen, Nederlands	-	variabel	Muziekcoach vanuit zorginstelling	Nee
K	Zzp'er: 5 jeugdzanggroepen	Variabel	-	variabel	Geen	Ja (zangles)
L	Seniorenkoor	Keltisch	1968	52	Buurthuis	Ja

Wat is de omvang van de zanggezelschappen?

De kleinste groep bestaat uit vier leden, de grootste uit 52. De zzp'ers hebben soms zanggroepen van twintig tot bijna dertig leden. Bij vijf respondenten is er sprake van een groep tussen de vier en tien personen. Vier zanggroepen hebben tussen de 12 en 16 leden.

Het merendeel van de koorleden is vrouw. Verschillende respondenten geven aan dat mannelijke zangers lastig te vinden zijn.

Bij vier groepen is sprake van wisselingen in de samenstelling. Zeven groepen hebben een vaste samenstelling of een vaste kern waaromheen kleine wisselingen plaatsvinden.

Wat zingen de zanggroepen?

Drie zanggroepen (A, B en H) geven aan dat kerstmuziek een belangrijk onderdeel vormt van het repertoire. Drie zanggroepen zingen klassiek. Eén zanggroep richt zich specifiek op een repertoire uit 1600. Jiddische muziek en gospel worden twee keer genoemd, terwijl zanggroep F kiest voor wereldmuziek omdat dit vaak rechtenvrij is. Eén zanggroep van respondent J brengt zeemansliederen ten gehore en zanggroep L zingt Keltische liederen. Zanggroep I is speciaal opgericht om Braziliaanse muziek te maken. Binnen de zorg lijkt de wens van de cliënt leidend. Er is ruimte voor specialistische zanggroepen, maar voor het uurtje zingen op locatie wordt vaak gevraagd wat de cliënten op dat moment willen zingen. Nederlandstalig is dan populair.

Hoe omschrijven de zanggroepen zelf het niveau van hun zanggroep?

Zes respondenten geven aan dat er niet heel hoogstaand wordt gezongen. De respondent van zanggroep D geeft aan dat er een behoorlijk kwaliteitsverschil is tussen de verschillende koorleden. Vier respondenten schatten in dat het niveau van hun zanggroep 'redelijk hoog' tot 'ambitieuw' is. Drie van deze vier respondenten schatten zichzelf in als professioneel. Het repertoire van deze zanggroepen vraagt veel van de zangkwaliteit van de betrokken zangers. In twee gevallen, zanggroepen E en H, kennen de zangers elkaar vanuit een ander zangverband. Mede op basis daarvan worden deze koorleden uitgenodigd deel te nemen aan het ambitieuze zanggezelschap. Voor al deze respondenten geldt dat de hoge artistieke ambities een reden is om mee te doen.

Zijn de respondenten lid van meerdere zanggezelschappen?

Negen van de veertien respondenten zijn actief bij verschillende zanggroepen. Vaak is er ook overlap tussen de zanggroepen en is een respondent lid van zowel informele als formele groepen. Twee respondenten zijn alleen lid van een informele groep. Eén respondent is net gestopt met deelname aan een informele groep en is gestart met een formeel koor. Acht respondenten zijn naast één (of meerdere) informele koorgroep(en) aanvullend lid van een formele groep.

De eigenschappen van respondenten

De gemiddelde leeftijd van de respondenten ligt rond de vijftig jaar. De jongste respondent is 34. Twee respondenten geven aan met pensioen te zijn. Van zeven respondenten is duidelijk dat ze momenteel betaald werk doen. In veel gevallen is dit als zzp'er en geven ze vanuit hun bedrijf leiding aan zanggroepen. Twee respondenten werken als leerkracht, een ander heeft het lesgeven achtergelaten om zich volledig op haar bedrijf te richten. Eén respondent heeft de opleiding docent muziek gevolgd aan het conservatorium. Andere respondenten studeerden muziektherapie, doen onderzoek naar muziek of werken als zangpedagoog. Daarmee beschikt een deel van de respondenten over een professionele achtergrond in de muziekbranche.

Negen respondenten hebben bij hun huidige zanggroep een rol gespeeld in het ontstaan van het zanggezelschap. Dertien respondenten hebben momenteel organisatorische functies binnen de zanggroep of vervulden deze rol in een vorig zanggezelschap. De respondenten zijn dus merendeels erg actief binnen de gezelschappen waar zij onderdeel van uitmaken. Deze leden zijn vaak actief binnen verschillende groepen, in veel gevallen ook in formele verbanden. Vrijwel alle respondenten doen al lang iets met muziek. Ze hebben dit vaak van huis uit meegekregen en omschrijven muziek als een passie.

2 Motivatie en ontstaansgeschiedenis

In dit hoofdstuk beginnen we met het beantwoorden van de deelvragen. Als eerste hebben we respondenten gevraagd vanuit welke behoefte de zanggroep is ontstaan. De redenen om een informele zanggroep op te richten lopen sterk uiteen. Hieronder beschrijven we de verschillende motivaties om een informele zanggroep te organiseren of zich daarbij aan te sluiten. De respondenten vertellen ook over de ontstaansgeschiedenis van hun zanggezelschap.

Waarom hebben respondenten zich aangesloten bij deze zanggroep / Vanuit welke behoefte is de zanggroep ontstaan?

De zanggroepen zijn ontstaan vanuit een behoefte aan:

- samen zingen;
- sociale contacten (gezelligheid, een uitje, verbinding);
- vervulling van muzikale ambities;
- werken aan een specifiek repertoire;
- een tijdelijke activiteit;
- werken aan welzijn voor bepaalde doelgroepen (senioren, mensen met beperking);
- invulling van commerciële belangen (zpz'ers).

In bijlage C staat een uitgebreide beschrijving van de rol van deze aspecten in de ontstaansgeschiedenis van de zanggroepen.

Heeft corona een rol gespeeld in de motivatie om het zanggezelschap op te richten?

Slechts bij één zanggroep was het langdurige verbod op samenkomen en zingen vanwege de coronapandemie de directe aanleiding om een informele zanggroep te starten. De andere respondenten vonden het lastig dat het de afgelopen twee jaar niet mogelijk was met een grote groep te repeteren. Soms durfden de koorleden niet samen te komen. Repetitieruimtes waren voor lange periodes gesloten en uitvoeringen werden verplaatst of geannuleerd. Organisatorisch vraagt dit veel volgens de respondenten. Zpz'ers merken daarnaast dat de coronamaatregelen hun omzet beïnvloedden:

“De eerste keer kwamen er zeventien mensen en de laatste keer, vóór de coronapandemie, waren er 61 mensen. Nu (RED, december 2021) komen er maar twaalf mensen; mensen durven minder.”

Naast deze directe gevolgen heeft de pandemie indirect consequenties gehad voor de informele zanggroepen. Bij zanggroep H ontstonden intern ingewikkelde discussies over hoe om te gaan met de veranderende situatie. Dit kwam onder meer doordat in deze groep ieder koorlid een gelijke stem had. Bij zanggroep D leidde de coronaproblematiek juist tot extra duidelijke afspraken rond het organiseren van een geplande muziektour naar Engeland. Zanggroep L bestaat grotendeels uit senioren van ver boven de pensioengerechtigde leeftijd. Deze mensen vonden veel steun en gezelschap door elkaar digitaal te blijven ontmoeten. Sommige koorleden gingen door deze digitale ontmoetingen meer oefenen. Binnen de zorg is er bij het begeleidend personeel minder aandacht voor het belang van muziek voor cliënten, omdat de basale zorg-handelingen extra tijd, energie en organisatie kosten.

3 Organisatie en financiën

In dit hoofdstuk bekijken we hoe informele zanggroepen zaken als repetities, optredens en financiën regelen en bij wie de verantwoordelijkheid daarvoor ligt. We hebben in dit hoofdstuk bijzondere aandacht voor de manier waarop de zanggroepen omgaan met auteursrechten. We vroegen de respondenten naar:

- frequentie van bijeenkomsten
- extra activiteiten
- locatie van bijeenkomsten
- artistieke begeleiding
- organisatiestructuur
- hoeveelheid tijd die besteed wordt
- financiën
- auteursrechten

Hoe vaak komt de informele groep samen?

De frequentie waarmee de ondervraagde zanggroepen samenkomen verschilt enorm. Waar sommige groepen minimaal één keer per week samenkomen om te oefenen, doen andere groepen dit maximaal één keer per maand. We zien dat de leden van de projectzanggroepen veel aan zelfstudie doen en vaker samenkomen voor repetities naarmate de uitvoeringsdatum dichterbij komt.

Twee van de drie zzp'ers organiseren een wekelijkse bijeenkomst. Zanggroep G wilde tijdens corona niet samenkomen zolang dit alleen online kon. Zanggroepen A, B en H zijn opgericht rondom kortstondige projecten. Zij repeteren niet regelmatig, maar komen voorafgaand aan een optreden enkele malen samen. Na het optreden gaat het gezelschap weer uiteen.

Is er bij informele zanggroepen sprake van andere activiteiten naast het zingen, en zo ja, welke?

Zanggroepen A, B, C en K geven aan dat er naast het zingen geen activiteiten – zoals meezingdagen en workshops – plaatsvinden. Respondent K geeft met haar bedrijf zanglessen aan kinderen. Zanggroepen A en B zijn kortlopende projecten en houden snel weer op te bestaan. Zanggroep C is een wat oudere groep met grotendeels oudere deelnemers die in sommige gevallen van ver moeten komen.

De andere zanggroepen organiseren wel activiteiten naast het zingen. Zanggroep D organiseert een jaarlijkse muziekreis naar Engeland en er wordt soms samen gegeten. Zanggroep H gaat eens in de twee jaar met elkaar eten. Bij zanggroep E en G worden workshops georganiseerd, terwijl de organisatoren van zanggroep G, I, J en L muziekevenementen organiseren. In de zorg zijn er informatiebijeenkomsten en is een muzikale tour langs zorglocaties georganiseerd.

Waar komt de informele zanggroep samen?

Twee respondenten repeteren thuis bij één van de leden. Hiermee besparen zij huurkosten voor een oefenlocatie, maar het heeft ook nadelen. Zo vertelt één van de respondenten:

“Het nadeel van bij iemand thuis oefenen is dat er altijd katten, honden en kinderen zijn die aandacht nodig hebben. De gastvrouw voelt zich ook verantwoordelijk voor de gasten. Je hebt niet de volle aandacht om te zingen.”

Andere informele zanggroepen gebruiken een (gehuurde) locatie om samen te komen. Dat kan een kerk zijn, een café of een ruimte in een leegstaand schoolgebouw. Twee groepen hebben ervaring met online repetities: zanggroep G heeft dit na verloop van tijd opgegeven, terwijl het voor zanggroep L een manier was om ouderen in tijden van corona toch samen te laten komen.

De repetities vinden bij de meeste groepen plaats in de avond, hoewel de avondklok tijdens de coronapandemie groepen noodzaakte om repetities te verplaatsen naar de middag. Voor zanggroep F bleek een ochtendrepetitie een ideale oplossing.

Maakt de zanggroep gebruik van artistieke begeleiding?

Buiten de zangers om maken de meeste zanggroepen uit dit onderzoek gebruik van één of twee begeleiders. De rol van deze begeleiders verschilt. Zanggroepen B, C en L hebben een vaste dirigent. Zanggroep I heeft twee dirigenten omdat de leden niet konden kiezen tussen twee kandidaten. Bij vijf groepen wordt de rol van dirigent en begeleider duidelijk gescheiden. In de meeste gevallen is er een artistiek leider die de groep begeleidt. Vaak begeleiden artistiek leiders op de piano, maar ook is er sprake van begeleiding op ukelele, harp, orgel, klavecimbel, blokfluiten, strijkinstrumenten, accordeon en gitaar, of zingt de artistiek leider zelf mee.

Zanggroepen D en E maken normaliter geen gebruik van instrumentale begeleiding. Bij een uitvoering worden soms extra instrumentale begeleiders ingehuurd. De begeleiders worden in de meeste gevallen betaald en zijn veelal professioneel geschoold. Zanggroepen C, H en J betalen niet voor de instrumentale begeleiders. Zanggroep C heeft een betaalde dirigent. Zanggroep H bestaat in de kern uit familieleden en voor zanggroep J worden zorgbegeleiders wel betaald voor hun zorgdiensten, maar (vooral nog) niet voor de muzikale werkzaamheden.

Hoe ziet de organisatiestructuur van informele zanggroepen eruit?

Alleen zanggroep L heeft een volwaardig bestuur. Bij drie andere informele zanggroepen is iemand aangewezen om de geldzaken te beheren. Deze rol stelt volgens sommige respondenten niet veel voor. Een aantal groepen kent de officiële functie van penningmeester, maar soms is er simpelweg ‘iemand die zorg draagt voor de financiën’. De financiële bijdragen worden dan overgemaakt naar de privérekening van deze persoon. De penningmeester van zanggroep C heeft wel een aparte bankrekening geopend om het geld van dit zanggezelschap te beheren.

De respondenten met een eigen bedrijf nemen veel organisatie op zich. Ze doen alle administratie en zijn hoofdverantwoordelijk voor het huren van repetitieruimtes en optreedlocaties. Eén van de redenen om taken niet uit te besteden is kostenbesparing.

Bij de niet-commerciële zanggroepen nemen vaak één of twee hoofdorganisatoren veel organisatorische taken (bijvoorbeeld zaalhuur en optredens) op zich. In drie gevallen is er overleg

tussen koorleden en muziekbegeleiding, vooral over de te kiezen muziek. Zanggroep I heeft dit iets formeler geregeld met een muziekcommissie.

Hoeveel tijd besteden respondenten aan hun informele zanggroep?

Initiatiefnemers of organisatoren van de zanggroepen steken over het algemeen de meeste tijd en energie in het koor. Dit geldt voor zowel de commerciële als de niet-commerciële zanggroepen. De respondenten geven aan dat het regelen van repetitieruimtes, het zoeken naar geschikte communicatievormen en het schrijven van muziek hen veel tijd kost.

Reguliere leden besteden vooral tijd aan repeteren. Het aantal uren dat iemand in de zanggroep steekt, loopt daarbij sterk uiteen: van één keer per maand anderhalf uur tot elke week anderhalf uur. Bij de projectzanggroepen neemt het aantal repetitie-uren per week toe naarmate de groep dichterbij de uitvoeringsdatum komt.

Eén van de respondenten uit een zanggroep met hoge artistieke ambities vertelt dat zij twee tot drie uur per week aan zelfstudie doet. Voor de informele zanggroep studeert zij meer dan voor haar formele koor:

“Het is vaak lastiger repertoire en omdat de repetitieperiode relatief kort is, moet je het sneller in je motorisch en zangtechnisch geheugen hebben en de tekst uit je hoofd leren. Met een vereniging doe je er langer over, omdat je langer de tijd hebt om de tekst uit je hoofd te leren.”

Hoe organiseren informele verbanden de financiën?

Zeven respondenten geven aan dat de leden financieel bijdragen aan de zanggroep. Dat kan een eenmalige bijdrage zijn, lesgeld of een reguliere contributie. Twee zanggroepen vragen geen financiële bijdrage aan de groepsleden. In één geval vraagt men slechts om een financiële bijdrage als er bijkomende kosten zijn.

De twee zanggroepen die niet om een financiële bijdrage vragen ‘lossen dit op’ door geld te vragen voor optredens. Hier worden dan zaken van betaald als de dirigent of de huur van een orgel. Beide zanggroepen hebben voordelige regelingen, waardoor de kosten meevallen. Zanggroep C repeteert in een kerk voor een vriendenprijstje; zanggroep H mag gratis repeteren in een kerk, omdat ze voor diezelfde kerk optreden tijdens de kerstviering.

De andere zanggroepen vragen wel een financiële bijdrage van de leden. Van deze inkomsten worden repetitieruimtes, PR-materiaal en artistieke ondersteuning betaald. De bijdrage loopt uiteen van € 30 voor deelname aan een project tot € 215 per jaar voor 33 zanglessen. Voor de zanggezelschappen in de zorg zijn er vooralsnog geen extra kosten voor de muzikale begeleiding. Begeleiders doen de muzikale begeleiding naast hun reguliere zorgtaken en worden hier niet extra voor vergoed. De seniorenzanggroep van respondent L heeft een contributie van € 50 per halfjaar, maar biedt daarnaast de mogelijkheid om te betalen met een ‘cultuurstrip-penkaart’. Zo is deze seniorenzanggroep toegankelijk voor mensen met beperkte financiële middelen.

De kosten voor korte projectzanggroepen lijken gemiddeld lager te liggen, hoewel de hoogte van de financiële bijdrage binnen deze zanggroepen nog steeds sterk verschilt. De contributie bij projecten wordt over het algemeen in één keer betaald. Zanggroep A vraagt gemiddeld € 75

voor vier repetities en twee concerten, maar vraagt deelnemers die iets meer kunnen missen om meer bij te dragen. Zanggroep B vraagt voor evenveel repetities en concerten € 30 per deelnemer. Zanggroep D laat deelnemers de meeste kosten zelf betalen. Alleen in het geval van bijkomende kosten wordt koorleden gevraagd om financieel bij te springen.

De bijdragen die zzp'ers vragen verschillen sterk. Zo vraagt de respondent van zanggroep F € 6 per twee uur, terwijl de respondent van zanggroep G € 60 euro per uur rekent. De eerste respondent bedient echter een veel grotere groep. De kinderzanglessen van respondent K worden per jaar betaald en bedragen tussen de € 155 en € 215 voor ongeveer 33 lessen. Deze lessen vinden plaats in groepsvorm, waardoor een groot aantal kinderen tegelijk les krijgt.

De kostenposten zijn voor de zanggroepen praktisch hetzelfde. Wanneer er geen bijzondere regeling is met een oefenlocatie, behoort de huur van een ruimte tot de vaste kosten. In de meeste gevallen wordt ook betaald voor de artistiek leider en bijkomende instrumentalisten. PR wordt weinig genoemd als kostenpost. Respondent K heeft weleens gebruik gemaakt van betaalde advertenties, maar vond de opbrengst daarvan nihil. Respondent G noemt gas en licht als extra kostenpost en bij zanggroep C huurt men een orgel. Zes respondenten zeggen voor bladmuziek te betalen, hoewel dit niet altijd via de zangorganisatie gaat. Bij zanggroepen A en D kopen de deelnemers zelf partituren, terwijl bij zanggroep H één persoon dit doet.

Hoe gaan informele zanggroepen om met auteursrechten?

Een aparte sectie binnen het kostenplaatje betreft de auteursrechten. Wij besteden hier aandacht aan omdat er een wettelijke verplichting is tot het betalen voor de muziek die gebruikt en uitgevoerd wordt. Zodoende is er gekeken in hoeverre de verschillende informele zanggroepen voldoen aan deze wettelijke verplichting².

Zanggroepen A, B, C, D, H en L geven aan dat ze betalen voor de aanschaf van bladmuziek. Deze zanggroepen regelen hun muziek soms ook op andere manieren. Respondent C zegt hierover:

“Er zijn stukken waarvan we wel bladmuziek hebben gekocht, maar soms kopieer ik ook bladmuziek in de universiteitsbibliotheek.”

Respondent A vertelt dat er weleens muziek aangeleverd wordt in pdf-vorm en dat daar stukken tussen zitten ‘waar je eigenlijk voor zou moeten betalen’. De respondent van zanggroep B stelt dat haar zanggroep in korte tijd is ontstaan, wat het moeilijk maakte om snel iedereen van bladmuziek te voorzien:

“Voor onze zanggroep geldt dat je vaak kort van tevoren de bladmuziek nodig hebt. Als je op donderdag hoort dat je zondag een bepaald stuk moet uitvoeren, dan is [het] vaak te laat om bladmuziek [...] te bestellen.”

- 2 Deze wettelijke verplichting omvat de volgende muziekrechten:
  - a) Bladmuziek. Zanggroepen dienen voor elke zanger een partij te kopen bij de muziekhandel of te lenen via een muziekbibliotheek. Kopiëren van bladmuziek is op grond van de Auteurswet verboden.
  - b) Uitvoeren. Het ‘ten gehore brengen’ van muziek op repetities en uitvoeringen vereist een licentie van de BUMA voor zover het werken betreft van componisten/arrangeurs en tekstdschrijvers die nog leven of minder dan 70 jaar geleden zijn overleden.

De respondenten van zanggroep E, F, G en K stellen dat zij weten dat er auteursrechten gelden bij de aanschaf van muziek, maar zij proberen bewust om deze kosten heen te werken. Dit doen ze door rechtenvrije muziek te gebruiken of door zelf muziek te schrijven. De respondent van zanggroep K stelt dat zij in haar zanglessen te maken heeft met een onderwijssituatie en dat de muziekrechten daarom anders geregeld zijn. Zij draagt geen geld af voor auteursrechten. De respondent van zanggroep G maakt de meeste bladmuziek zelf en wordt daarvoor betaald door haar koorleden. Zij vertelt niet wat ze doet met de auteursrechten op de bron-documenten waarop zij zelf 'haar'bladmuziek baseert. Deze respondent gaat ook naar het conservatorium om bladmuziek te verwerven, of bezoekt een speciaalzaak in Utrecht om het daar te kopen.

Er zijn ook zanggroepen waarvoor de auteursrechten een stuk minder duidelijk zijn geregeld. De respondent van zanggroep G schrijft zelf alle bladmuziek uit, maar doet dat wel op basis van bestaande liedjes. Bij zanggroep I "halen [de dirigenten] de arrangementen voor deze nummers ergens vandaan." Over wat dit inhoudt speculeren de respondenten, maar er lijkt geen zekerheid te bestaan dat de auteursrechten zijn gedekt. Binnen de zorg zingen de zanggroepen van cliënten voornamelijk intern binnen de zorglocatie. De zorgbegeleiders die met de cliënten werken meldens voorsnog niets aan de coördinatoren binnen de zorginstelling over de gebruikte muziek.

Geen enkele partij begint zelf over auteursrechten. Op een vraag daarover antwoordt respondent H dat er niets over uitvoering en/of gebruik van muziek wordt gemeld bij BUMA/STEMRA.

4 Communicatie, werving en PR

In dit hoofdstuk beantwoorden we de vragen hoe leden van een informele zanggroep onderling communiceren, hoe zij zich naar de buitenwereld presenteren en hoe zij nieuwe leden werven. Daarbij is bijzondere aandacht voor de communicatiemiddelen die zij gebruiken.

Hoe werven informele zanggroepen nieuwe leden?

Nieuwe leden en/of reserves komen in de meeste gevallen uit het netwerk van de leden zelf. Veel leden hebben contacten binnen de koorwereld en weten via-via aan nieuwe mensen te komen. Drie respondenten geven aan dat ze werven onder mensen met wie de koorleden eerder hebben samengewerkt.

Voor sommige zanggroepen geldt dat er bepaalde kwaliteitseisen worden gesteld aan de nieuwe leden:

“Het kringetje dat op het podium staat is in werkelijkheid groter dan dat. Het samenstellen van een groep gaat erg op ons-kent-ons-basis. Er wordt gekeken naar iemands kwaliteiten, of iemand gevoelig is voor de aanwijzingen van de dirigent, de mate van betrouwbaarheid, de zelfstudie, etc. Je weet hoe iemand klinkt. En of iemand op tijd komt of vaak afzegt. Dat speelt allemaal mee om iemand al dan niet voor een projectzanggroep te vragen. Je doet het zonder auditie, omdat je iemands kwaliteiten al kent uit eerdere ervaring.”

Bij andere informele groepen wordt minder gelet op kwaliteit. Bij hen gaat het meer om een goede aansluiting van de nieuwe leden op de groep. Zanggroep D vindt het daarnaast belangrijk dat nieuwe leden goed aansluiten op de zelfstandige manier van werken. De respondent van zanggroep E noemt vertrouwen een grote factor bij de keuze voor een nieuw koorlid.

De zzp'ers werven voor hun zanggroepen onder andere bij de andere zanggroepen die zij begeleiden. Deze overlap helpt volgens de respondent van zanggroep F. Deze groep maakt daarnaast gebruik van workshops en kennismakingsdagen. Respondent K draait bewust mee bij een buurtlocatie om daar de acquisitiemogelijkheden te benutten.

Waar het netwerk van koorleden de grootste leverancier lijkt voor nieuwe leden, zoeken sommige respondenten ook buiten het eigen netwerk. Respondent K heeft wel eens een advertentie geplaatst via social media. Dat leverde twee nieuwe leerlingen op. De respondent van zanggroep E noemt Zingmagazine als wervingsbron, de respondent van zanggroep I noemt Facebook.

Van welke (online) platforms maken informele zanggroepen gebruik (communicatie, reclame)?

De meeste zanggroepen uit dit onderzoek hebben geen website. Voor respondent A heeft dit te maken met geld: ze zijn informeel, zonder geld en dus is er geen website. Zij doen aankondigingen via de website van de artistiek leider. De zanggroepen die wel een eigen website hebben, gebruiken dit om onder meer de uitvoeringsagenda, foto's en contactinformatie te delen.

Het gebruik van social media wordt niet breed gedragen, hoewel er zanggroepen zijn die dit juist wel inzetten. Zanggroep B, C, H en J geven aan dat zij geen gebruik maken van Facebook, terwijl de respondenten van zanggroep G, I en K aangeven dit juist wel te gebruiken voor ledenwerving en reclame.

De informele zanggroepen op de zorglocaties communiceren naar buiten toe helemaal niets. Drie andere informele groepen zijn evenmin online te vinden. Zij worden alleen voor publiek 'zichtbaar' wanneer zij een optreden aankondigen via e-mail en/of flyers. De seniorenzanggroep maakt veelvuldig gebruik van reclame in huis-aan-huis bladen, maar heeft ook een Facebookpagina en ze repeteren online via Zoom. Twee zanggroepen plaatsen regelmatig video's van optredens op YouTube. Verder valt op dat veel communicatie tussen de leden onderling verloopt via e-mail. Er zijn ook groepsapps en in één zanggroep wordt veel met elkaar gebeld.

Voor de zzp'ers is PR een vast onderdeel van de werkzaamheden. Respondent F ervaart op dit vlak problemen: vooralsnog nodigt zij mensen voor haar inloopzanggroep uit via e-mail, maar de onzekerheid over het aantal bezoekers zorgt voor stress en ze zou graag een vorm van registratie vinden waarmee ze hier meer grip op krijgt. Zanggroep G is het meest actief met reclame: zij zet 'NextDoor' in om lokaal reclame te maken, gebruikt e-mail en Facebook en maakt daarnaast gebruik van lokale kranten. Respondent K zit eveneens op social media

5 Samenwerkingen

De informele zanggroepen in dit onderzoek hebben een sterk netwerk binnen de muziekbranche, waardoor ze artistiek gezien veel geregeld krijgen. Niet alle zanggroepen gaan daarnaast samenwerkingen aan met partners van buiten de muziekbranche, maar voor de zanggroepen die dit wel doen levert dit voordelen op. Dit deel van het onderzoek brengt het netwerk van de verschillende zanggroepen in kaart en laat zien welke hulp informele zanggroepen van buitenaf weten te regelen.

Met welke partners werken informele zanggroepen samen?

Zanggroep A stelt dat tijdens de coronapandemie de kerken een belangrijke partner zijn om iets te organiseren. Zij stellen zich soepel op in financiële onderhandelingen, in de wetenschap dat veel zanggroepen het in deze periode moeilijk hebben. Ook zanggroep C heeft een voordelige regeling met een kerk doordat één van de leden lid is van de kerkenraad. Voor zanggroep H houdt de samenwerking met de kerk de kosten behapbaar.

De hechte samenwerking met een buurthuis maakt voor seniorenzanggroep L het beheersen van de uitgaven veel gemakkelijker. Het buurthuis neemt veel organisatietaken over en biedt allerlei mogelijkheden om goedkoop gebruik te maken van faciliteiten. Doordat de kosten daardoor meevallen, is deze seniorenzanggroep in staat om goedkoop koffie te schenken en deelnemers contributie te laten betalen door middel van een 'cultuurstrippenkaart'.

Zanggroep D kan dankzij een nauwe samenwerking met iemand uit het buitenland jaarlijks een muziekkreis ondernemen naar Engeland. Dit plaatselijke contact zorgt daarnaast voor lokale PR. Hoewel zanggroep D zelf niet dit soort financiële samenwerkingen aangaat, geeft de respondent aan dat sponsoring in Engeland een stuk meer voorkomt. Er komt ook wel eens iemand over vanuit Engeland om in Nederland zangworkshops te geven.

Bij de zzp'ers kan samenwerking zorgen voor een efficiënte bedrijfsvoering. Bij één respondent leidt het tot een zekere rust. Respondent G gaat vele samenwerkingen aan, met een sterke overlap tussen haar koorwerk en het organisatiewerk dat zij doet voor andere muziekorganisaties. Dit levert onder meer voordelen op voor de PR. Wel stelt respondent G tegelijk dat ze bij andere partijen een focus mist op een duurzame verbinding, bijvoorbeeld om tot iets nieuws te komen. Respondent K plukt als zzp'er eveneens de vruchten van een sterk netwerk. Vragen over haar organisatie stelt ze aan een professionele muziekorganisatie. Daarnaast heeft ze mee kunnen kijken in de bedrijfsvoering van een sterk georganiseerd formeel kinderkoor. Respondent K weet zeker dat zij eventuele ondersteuningsbehoeften of vragen over bedrijfsvoering kan opvangen vanuit haar netwerk. Ze lost liever zaken zelf op in plaats van dit over te laten aan een bestuur.

Vanuit de welzijnsinstellingen wordt niet zozeer door de zanggroepen zelf, maar eerder door de overkoepelende organisatie van alles geregeld. De seniorenzanggroep komt zelf niet in aanmerking voor subsidies. Dit wordt echter opgevangen door de hechte samenwerking met het buurthuis, dat een stichting is. Op deze manier kunnen bijvoorbeeld de gemeente of het VSB-fonds worden benaderd als financiële partner. Vanuit de seniorenzanggroep heeft het bestuur ook direct contact met welzijnswerkers. De zorginstelling organiseert op haar beurt grote

muziekevenementen die niet in direct verband staan met de informele zanggroepen op locatie. Deze evenementen worden aangegrepen om een groter bewustzijn te creëren over de meerwaarde van muziek in de zorg. Daarnaast wordt lokaal gezocht naar samenwerkingen tussen cliënten en muziekorganisaties. Zo vormen zich inclusieve participatiezanggroepen met een podium om zich te presenteren. Het is niet duidelijk of en hoe de verschillende informele zanggroepen die op zorglocaties opereren hier voordeel van hebben; wel is duidelijk dat de zorginstelling breed inzet om muziek een structurele plek te geven in de zorg en daar muzikale samenwerkingen niet bij schuwt.

6 Knelpunten, voor- en nadelen van informele organisatie

Ten slotte hebben wij de respondenten gevraagd welke knelpunten zij ervaren bij de informele organisatie van hun koor. Hieruit volgen bepaalde ondersteuningsbehoeften waar de zanggroepen uit dit onderzoek een mogelijke rol zien voor koepelorganisaties. Tevens is de respondenten gevraagd om een toekomstperspectief te schetsen voor hun zanggroep.

Wat zijn specifieke knelpunten voor informele zanggroepen?

De respondenten noemen verschillende knelpunten. In zekere mate is er een overlap tussen de verschillende zanggroepen, maar soms speelt een knelpunt ook voor één zanggezelschap.

Faciliteiten

Verschillende zanggroepen ervaren problemen bij het vinden van geschikte faciliteiten. Ook de artistieke ondersteuning blijkt soms een punt van zorg. Twee respondenten geven aan dat het vinden van een goede, betaalbare repetitieruimte lastig is. Eén respondent heeft moeite om geschikte concertlocaties te vinden. Zanggroep D kan moeilijk een betaalbare dirigent vinden. De respondenten van zanggroep I zoeken vaak lang naar een plek met een goede piano.

Communicatie en ledenwerving

De zanggroepen ervaren ook knelpunten op het gebied van communicatie. Twee keer worden problemen rondom PR genoemd. De respondenten signaleren daarnaast enkele communicatieproblemen die specifiek voor hun zanggroep gelden. De respondenten van zanggroep I vinden het lastig om op sociale media als Instagram goed op te vallen, bijvoorbeeld om duidelijk te maken dat ze ook toegankelijk zijn voor niet-Braziliaanse koorleden. De ondernemer die zangles geeft aan kinderen vindt dat ouders van aspirant-leden slecht en te makkelijk zoeken op internet. Daardoor vinden de ouders haar bedrijf vaak niet. De respondent van zanggroep C vindt het lastig dat er veel concurrentie is voor optredens.

In het verlengde van de communicatieproblemen stellen verschillende respondenten dat er problemen bestaan omtrent de samenstelling van de zanggroep en het werven van nieuwe leden. De respondent van zanggroep F vindt het lastig dat er veel wisselingen plaatsvinden in de zanggroepen die zij begeleidt. De respondenten van zanggroep I vinden werving bijzonder lastig. Met name het verjongen van hun zanggroep is een punt van zorg.

Organisatie

Organisatievraagstukken gaan bijvoorbeeld over de besluitvorming of een goede taakverdeling. Bij de welzijnszanggroepen is structureel te weinig tijd en een hoge werkdruk. De respondent van zanggroep H stelt dat besluiten nemen ingewikkeld kan zijn als iedereen gehoord wil worden. De respondent van zanggroep F moet naar eigen zeggen 'alles doen'. Zij zou graag meer hulp hebben bij de organisatie. De respondent van zanggroep G, ook een ondernemer, stelt dat zij samenwerking mist tussen collega's. De respondent van zanggroep E vindt het problematisch dat de koorleden van ver moeten komen, waardoor de organisatie van een repetitie een stuk lastiger is.

Financiën

Veel knelpunten zijn financieel van aard, bijvoorbeeld de eerdergenoemde problemen rond het vinden van betaalbare faciliteiten. De ondernemer van zanggroep K stelt daarnaast dat zij vanuit haar bedrijf geen aanspraak maakt op fondsen of subsidie. Hoewel dit ook geldt voor de andere informele verbanden, noemen zij dit niet als knelpunt. In de zorg is geld een structureel probleem. Waar wel geld vrij wordt gemaakt voor muziek in de zorg, leidt dit tot scheve gezichten. Het is volgens respondent J zaak om een balans te vinden tussen de uitgaven die naar de reguliere zorg gaan enerzijds, en het geld dat naar 'progressieve projecten' gaat zoals muziek anderzijds.

Muziekrechten

Er worden enkele problemen ervaren met het verkrijgen van muziek en de bijkomende rechten. De respondent van zanggroep F wil graag gemakkelijker aan meerstemmige muziek komen die ze voor haar bedrijf kan gebruiken. Samen met respondent K vindt zij het bovendien onduidelijk aan welke verplichtingen zij moet voldoen als bedrijf als het gaat om auteursrechten.

Coronamaatregelen

Coronabeperkingen vormen een bijzonder knelpunt. Zanggroep G vindt het moeilijk om steeds met een project te moeten wachten. Voor zanggroep B heeft corona veel invloed op de mogelijkheid om te repeteren. Voor zanggroep A vormen de beperkende maatregelen van de overheid een flinke organisatorische uitdaging.

Wat zijn voor- en nadelen van deelname aan informele koorzangverbanden?

Voordelen

We zien op vier thema's voordelen van informele zangverbanden naar voren komen. Informele zanggroepen:

- zijn flexibel;
- kunnen snel schakelen;
- zijn laagdrempelig;
- hebben weinig administratieve rompslomp.

Flexibel

De flexibiliteit van informele groepen spreekt veel van de respondenten aan. Informele groepen kunnen snel gevormd worden. Leden kunnen samen bepalen waar en wanneer ze een concert geven, wat het programma wordt en wanneer de repetities plaatsvinden.

Snel schakelen

Over het algemeen zien we dat er binnen informele groepen snel geschakeld kan worden op meerdere gebieden. Nieuwe en/of vervangende leden worden dit onderling vaak snel aange trokken. Opvallend is dat gezamenlijke beslissingen veelal op democratische wijze worden genomen. De meeste van de informele groepen worden wel geleid door een 'centrale organisatie' van meestal één of twee personen. Dit bestuur organiseert veel praktische zaken en is vaak het aanspreekpunt voor mensen van buitenaf.

Laagdrempelig

Voor sommige respondenten is de laagdrempeligheid van informele groepen één van de redenen om zich aan te sluiten. Bij informele groepen worden geen contractuele afspraken over deelname vastgelegd en er wordt geen jarenlange deelname verwacht. Vooral informele projectzanggroepen werken vaak met een relatief korte looptijd, waardoor leden het gevoel hebben gemakkelijk 'in' en 'uit' te kunnen stappen.

Deze laagdrempeligheid uit zich ook op andere manieren. Zo treedt één zanggroep nooit op omdat de leden hier geen behoefte aan hebben. Bij vier zanggroepen gaat het niet om 'mooi' zingen, maar om samen zingen. Hieronder vallen zonder twijfel ook de welzijnszanggroepen, waar de wensen en het welzijn van de cliënten leidend zijn en er dus laagdrempelig moet worden ingestoken. Door de laagdrempeligheid van deze informele groepen sluiten veel leden zich aan voor de gezelligheid. Informele groepen vervullen - naast muzikale behoeftes - ook een sterke sociale behoefte.

"Het is niet alleen de muzikale, maar ook de sociale context waarin dit plaatsvindt. Zanggroepen zijn sociale groepen. Als je eruit gaat, verlies je ook een hoop contacten die je voorheen regelmatig zag. Door dit soort dingen te organiseren vraag je de mensen weer die anders mogelijk niet meer tot je contacten behoren. Er zit een hele sociale context in wat voor mij een drive is. En het is leuk om met muziek bezig te zijn."

Tot slot vinden meerdere respondenten het gebrek aan administratieve rompslomp en statutaire verplichtingen zeer aansprekend. Volgens sommigen zorgt het uitblijven van bestuurlijke taken er zelfs voor dat zij als groep meer tijd overhouden om daadwerkelijk te zingen. Eén van de respondenten ziet onder kennissen uit de koorwereld al langere tijd een behoefte om zich minder met praktische dan wel bestuurlijke taken bezig te hoeven houden; dit is volgens haar een groot voordeel van informele organisatie.

Nadelen

Bij de nadelen van informele groepen worden vaak de financiën genoemd. Respondenten lopen hierbij op meerdere vlakken tegen problemen aan. Zo vindt de respondent van zanggroep A dat een informeel verband "te ingewikkeld is met rekeningen" en stelt de respondent van zanggroep B dat financiën "vaak vaag geregeld zijn". De respondenten van zanggroep E en I stellen dat de geldzaken in het algemeen beter geregeld zijn. Over het algemeen vinden mensen het niet fijn als koorgelden via persoonlijke bankrekeningen lopen. Als het geld toch op een privérekening terecht komt, is niet altijd helder wat er met de kas gebeurt:

"Ik hoor er geen misbruik over, maar ik weet niet wat er daarna mee gebeurt. Bij een vereniging weet je hoe een ruimte is gehuurd en welke afspraken daarover zijn gemaakt. Bij een informele groep weet je dat niet. Bij formele groepen heb je daar wel duidelijk inzicht in. Dat is ook richting subsidiegevers een eerlijkere benadering. [...] De financiën zijn vaak vaag geregeld bij een informele groep. Dat brengt me wel eens in gewetensnood".

Uit de gesprekken blijkt dat de informele groepen zich in allerlei bochten wringen om de financiële zaken zo vlekkeloos mogelijk te laten verlopen. Omdat ze geen rechtspersoon zijn, is het voor informele groepen vaak moeilijker om subsidies aan te vragen.

Het gebrek aan een heldere financiële structuur is voor sommige informele groepen reden om te overwegen zich in de toekomst toch te formaliseren:

“Als het goed blijft lopen moet er opnieuw nagedacht worden om te formaliseren. De enige reden om het nu te doen is omdat het te ingewikkeld is met rekeningen.”

Commerciële zanggroepen kennen dit probleem niet omdat de financiële structuur hier duidelijker is vastgelegd. De ondernemers sturen facturen en zijn wettelijk verplicht tot een belastingaangifte. De ondernemer van zanggroep F vindt het wel stressvol om voor het inkomen afhankelijk te zijn van een bedrijf. De ondervraagde ondernemers zien ook andere financiële nadelen, omdat ze niet als stichting of vereniging georganiseerd zijn. Zo stelt de respondent van zanggroep K dat je met de hulp van een bestuur gemakkelijker subsidie aanvraagt. De respondenten van zowel zanggroep K als A vinden het nadelig geen aanspraak te kunnen maken op fondsen of subsidies.

Ook andere praktische zaken zijn bij de ondervraagde zanggroepen vaak minder goed geregeld: als bijvoorbeeld een muziekinstrument stuk gaat, of een repetitieruimte ineens niet meer beschikbaar is, ligt er vaak geen plan B.

Het regelen van praktische zaken kost bij informele groepen vaak veel tijd omdat hiervoor geen commissies en/of praktische ondersteuners beschikbaar zijn. Het kan tevens te maken hebben met de manier van besluitvorming in de groep. Zo worden besluiten bij zanggroep H democratisch genomen, wat kan leiden tot grote discussies. Bij zanggroep H is de verantwoordelijkheid en de onderlinge rolverdeling meer vastgelegd. Sommige respondenten zouden om deze reden liever een vast bestuur hebben. Praktische zaken kunnen ook veel tijd kosten omdat de organisator heel veel taken op zich neemt, zoals bij zanggroepen A en F. De ondernemer van zanggroep K voert in haar bedrijf alle taken uit, maar zij ziet dit juist als een voordeel omdat ze hierdoor snel en naar eigen inzicht kan handelen.

Tot slot is een goede afwikkeling van auteursrechten niet altijd goed geregeld. Bladmuziek wordt soms via onofficiële websites gedownload of gescand. Voor één van de respondenten was de slechte regeling rondom de aanschaf van bladmuziek reden om uit de informele groep te stappen.

Toch blijft het de vraag in hoeverre de meeste zanggroepen dit zelf als een zwaarwegend probleem ervaren. Mogelijk voldoen zij niet altijd aan auteursrechtelijke voorwaarden, maar de kopietjes en het internet maken het organisatorisch wel een stuk makkelijker en verlagen bovendien de kosten. Dit helpt opnieuw bij de laagdrempeligheid waar informele zanggroepen in voorzien. Een punt maken van auteursrechten speelt daarom mogelijk vooral bij formele organisaties die willen dat dit goed geregeld is. Uit dit onderzoek blijkt niet dat dit voor de meeste zanggroepen een nadeel is. We zien echter ook dat vaak onduidelijk is hoe een informele zanggroep muziek kan aanschaffen. Zo vertelt één van de respondenten:

“Als je een vast koor hebt bestel je muziek en dan ben je lid van een organisatie. Maar voor mijn koor heb ik niks. Ik heb geen vaste leden. Ik heb ook wel eens uitgezocht hoe ik rechten kan betalen als ik toch een geregistreerd muziekwerk wil uitvoeren, maar eigenlijk kan dat niet. Daar is nog geen regeling voor.”

Bij de informele projectzanggroepen worden wel duidelijke afspraken gemaakt over de aanschaf van bladmuziek. Omdat deze zanggroepen meestal ruim op tijd weten welk(e) stuk(ken)

zij de komende tijd bestuderen, krijgen leden ruim van tevoren te horen welke partituren ze moeten kopen.

Zijn er type ondersteuningsbehoeften die de zanggroepen niet georganiseerd krijgen? Zo ja, waarom niet? En wat zijn (mogelijke) ondersteuningsbehoeften voor de toekomst?

Twee informele zanggroepen geven aan dat zij geen of nauwelijks behoefte hebben aan ondersteuning. De meeste informele zanggroepen blijken wel behoefte te hebben aan uiteenlopende vormen van ondersteuning die zij op dit moment niet georganiseerd krijgen. Drie zanggroepen willen graag voor een korte periode (betaalbare) artistieke ondersteuning. Eén zanggroep is op zoek naar een dirigent alleen voor de oefensessies, maar niet voor de uitvoering omdat deze plaatsvindt in het buitenland met een lokale concertmeester:

“Vind maar een dirigent die je even van buiten aantrekt om zo’n groot werk in te studeren en die niet bij de uitvoering betrokken is. Dat vraagt heel veel tijdsinvestering die we niet kunnen betalen.”

De respondenten noemen tevens de behoefte aan een laagdrempelige database voor muzikanten. Eén respondent zou via zo’n database bijvoorbeeld voor een kerstspecial snel en laagdrempelig een mondharmonicaspeler willen vinden. Daarbij zou het vooral helpen om binnen die database op regio te kunnen zoeken. Daarnaast zou men graag een database willen hebben voor oefenlocaties en optreedlocaties. Veel informele zanggroepen kunnen moeilijk aan (betaalbare) locaties komen om hun stukken uit te voeren:

“Dat lukte vroeger beter dan nu. Ik denk dat er een heleboel koren zijn die nu hun stuk ook op andere plekken willen laten horen. Dat is een heel gezoek. Daar zou ondersteuning wel handig in zijn. [...] Wat ik hoor is: ‘Ach, we worden bedolven onder aanbiedingen van mensen die bij ons willen optreden.’”

Meerdere respondenten zouden zanggroepen willen samenbrengen op een online ‘marktplaats’. Zo’n website kan zanggroepen helpen zichzelf te presenteren met kenmerken en aankomende optredens, maar moet ook een plek zijn waar andere zanggroepen te vinden zijn. Eén respondent herinnert zich dat zo’n website ooit heeft bestaan.

“Een soort databank aan koren waarin je met je eigen koor zichtbaar bent, maar ook andere koren kunt vinden. Soms zie ik een kans om op te treden, maar dan zoek ik er bijvoorbeeld nog een ensemble bij. Op die manier kun je soms wel samen een concert geven.”

Hoewel de meeste informele zanggroepen in het onderzoek geen directe verbinding hebben met Koornetwerk Nederland, zien zij wel degelijk een informatiefunctie weggelegd voor dit soort koepelorganisaties. Eén respondent zou graag een centraal orgaan willen dat informele zanggroepen met elkaar verbindt, tegenover een kleine contributie. Daar kunnen dan zaken tegenover staan zoals lidmaatschap van een ‘Facebook voor zanggroepen’, het aanvragen van subsidies of fondsen via dit orgaan of standaardnotulen die kunnen worden gebruikt. Voor zanggroep I zou het een reden zijn om zich tenminste deels te formaliseren.

Eén van de zzp’ers mist de verbinding met andere zanggroepen. Deze respondent zou graag sparren met collega’s die hetzelfde doen om samen tot iets nieuws te komen. Volgens haar zorgt de drijfveer om geld te verdienen ervoor dat mensen met elkaar uitwisselen: “Het zijn

allemaal eilandjes [commerciële koren] die geld moeten/willen verdienen en weinig kennis delen.” Een andere respondent constateert dat informele groepen hun kennis onderling minder delen, maar deze kennis uit formele groepen halen. Het gaat dan bijvoorbeeld om informatie over marketing en het besturen van een zanggroep.

Eén respondent wil graag meer geschikte muziek kunnen gebruiken die ze niet zelf hoeft te maken. Voor deze zanggroep maken ze nu met name gebruik van wereldmuziek omdat de respondent veronderstelt dat ze daarmee geen auteursrechten hoeft af te dragen. Ze schrijft de muziek dan zelfstandig om naar twee-, drie- of vierstemmige muziek, maar dat kost veel tijd:

“Het zou een wens zijn dat er meer makkelijke en toegankelijke meerstemmige muziek is die ik mag gebruiken. Als je een vast koor hebt, bestel je muziek en dan ben je lid van een organisatie. Maar voor mijn inloopkoor heb ik niks. Ik heb geen leden. [...] Ik heb ook wel eens uitgezocht hoe ik rechten kan betalen als ik toch een officieel nummer wil, maar eigenlijk kan dat niet. Het bestaat nog niet. In die zin zou ik daar wel een verlangen hebben. Dat er meer duidelijkheid is over wat het bijvoorbeeld kost als ik een keer ‘Blue Moon’ wil zingen. Dat zou wel heel handig zijn. Ik snap dat een auteur recht heeft op inkomsten, maar ik kan het nu gewoon niet afdragen, want ik ben niks [geen stichting].”

Welk toekomstperspectief zien informele zanggroepen voor zichzelf en voor informele zanggroepen in het algemeen?

Over de toekomstverwachting zijn er zowel positieve als negatieve geluiden te horen. Negatieve verwachtingen gaan vooral over de werving van nieuwe leden, wat het voortbestaan van de zanggroep bedreigt. Zanggroep I en C kennen deze zorg, terwijl zanggroep A zich afvraagt of er ook na corona een duurzame vorm wordt gevonden om te blijven bestaan. Zanggroep D weet niet zeker wat de gevolgen zullen zijn als belangrijke partners in het buitenland met pensioen gaan; de jaarlijkse reis naar Engeland wordt dan misschien een stuk moeilijker.

Er zijn ook uiterst positieve geluiden te horen. Zanggroep L denkt dat de ongelooflijke drive in combinatie met de sterk uitgedragen sociale functie ertoe zal leiden dat deze zanggroep nog lang zal bestaan. Er zullen voldoende mensen klaarstaan om de organisatie op zich te nemen. Twee zzp'ers willen graag groeien, al is dat niet alleen in financiële zin. Respondent K wil een kindergroep voor extra gemotiveerde kinderen oprichten, terwijl de respondent van zanggroep G heel De Bilt aan het zingen wil krijgen.

Sommige groepen staan op een kruispunt. De respondent van zanggroep F realiseert zich dat haar werk en vooral haar zorgen rondom inkomen minder stressvol moeten worden. Bij zanggroep H beginnen de ambities uiteen te lopen: sommigen vinden het wel best zo, terwijl andere koorleden muzikaal willen doorgroeien. De toekomst is daar onduidelijk.

Respondent J denkt dat muziek de komende jaren meer aandacht zal krijgen in de zorg, hoewel dit vooral gericht zal zijn op de individuele hulpvraag en behandeling van cliënten. Niet alle zorglocaties zullen muziek omarmen, terwijl andere het stevig zullen implementeren. De zorginstantie is bovendien nog steeds op zoek naar meer samenwerkingsverbanden, mede om meer initiatieven in de maatschappij te vinden waar cliënten op inclusieve wijze kunnen meedoen.

7 Analyse

Hoewel de respondenten ons een bijzonder interessant inkijkje gaven in hun zanggroep, blijft onduidelijk in hoeverre het beeld dat zij schetsten representatief is voor de gehele informele koorwereld. Toch kijken we aan het eind van dit hoofdstuk voorzichtig of er algemene trends zichtbaar zijn. Dit deel biedt ook aanknopingspunten voor mogelijk vervolgonderzoek.

Met dit onderzoek probeerden we antwoord te vinden op de vraag:

Welke motivatie ligt ten grondslag aan de ondervraagde informele zangverbanden en hoe is de zanggroep georganiseerd?

Het onderzoek is opgebouwd rond verschillende subthema's. Wij hebben veertien respondenten van twintig zanggroepen gevraagd naar:

- 1 algemene kenmerken van zanggroepen en respondenten;
- 2 motivatie en ontstaansgeschiedenis;
- 3 organisatie en financiën, muziekrechten;
- 4 communicatie, PR en ledenwerving;
- 5 samenwerkingen;
- 6 knelpunten, voor- en nadelen van informele structuur;
- 7 ondersteuningsbehoeften.

7.1 Algemene kenmerken van de zanggroepen en respondenten

Omvang

De omvang van de ondervraagde zanggroepen is zeer verschillend. De grootste groep, een welzijnskoor, heeft een hechte samenwerking met een buurthuis dat organisatorisch veel uit handen neemt dankzij beproefde, geformaliseerde organisatiestructuren. Mogelijk kan de zanggroep hierdoor zo groot zijn. De ondernemers hebben ook relatief grote groepen, aangezien meer deelnemers meer inkomsten opleveren. De overige zanggezelschappen, waarvan het merendeel niet verbonden is aan een instelling of een bedrijf, zijn een stuk kleiner.

Repertoire

De zanggroepen zingen een zeer uiteenlopend repertoire. Een deel van de interviews is in december afgenomen; dat kan verklaren waarom er relatief veel (incidentele) kerstprojecten bij zitten. Sommige van de ondervraagde zanggroepen hebben een gevarieerd repertoire. In veel gevallen kiezen de zanggroepen een duidelijk en afgebakend genre.

Niveau

Opvallend is dat er grote niveaoverschillen zijn tussen de ondervraagde zanggroepen. Een flink aantal respondenten geeft aan dat het niveau laag is. Vaak hangt dit samen met de motivatie die ten grondslag ligt aan het zanggroep; in sommige gevallen is dat louter plezier maken, maar ook de welzijnszanggroepen zingen op een laag niveau. Bij deze laatste zanggroepen ligt de nadruk op de zorgvraag van de cliënt en is het niveau van het zingen minder belangrijk. Respondenten die veronderstellen op een hoger niveau te zingen, kiezen hun zanggroep hier gericht op uit.

Activiteiten

Als er binnen een zanggroep sprake is van extra activiteiten, dan gebeurt er meteen vrij veel. Dit lijkt te maken te hebben met de onderliggende motivatie van de zanggroep. Zanggroepen D, E, I, J en L zijn onder meer opgericht om gezellig samen te komen. Deze gezelligheid krijgt niet alleen vorm in muziek, maar ook in andere activiteiten.

Ook zzp'ers organiseren extra activiteiten, maar zij doen dat deels voor acquisitie en extra inkomsten. Respondent G organiseert meezingdagen, workshops en ontmoetingsdagen, terwijl respondent K voorstellingen organiseert.

De meeste geïnterviewde zanggroepen repeteren in de avond. Bij iemand thuis oefenen komt niet vaak voor, ook al bespaart dit kosten. Online repeteren is zelfs tijdens de coronapandemie geen populair alternatief. De zanggroepen gebruiken verschillende locaties; soms zijn hier goedkope regelingen voor, zoals met de kerk. Tijdens de repetities wordt meestal gebruikge maakt van één of twee begeleiders.

De respondenten zijn over het algemeen zeer actief. Ze organiseren niet alleen veel, maar ze zijn ook lid van verschillende zanggroepen. Veruit de meesten zijn betrokken geweest bij de totstandkoming van de zanggroep of ze zijn op een andere manier zeer actief. Wellicht zijn het juist deze actieve leden die als eerste reageren op een uitnodiging voor een interview. Daarnaast is het mogelijk dat de organisatoren als eerste worden aangewezen om te vertellen over een zanggroep, omdat zij dit verhaal het beste kennen. Wij moeten er daarom rekening mee houden dat het perspectief van de organisator in dit onderzoek oververtegenwoordigd kan zijn.

7.2 Motivatie en ontstaansgeschiedenis

De belangrijkste redenen om een informele zanggroep te beginnen zijn gezelligheid, zangniveau, projecten, tijdelijkheid, commercieel belang en welzijn.

Gezelligheid

Een aantal zanggroepen komt voor de gezelligheid samen. Die gezelligheid vinden mensen niet alleen in het zingen, maar ook in activiteiten na de repetities.

Niveau

Zanggroepen vormen zich daarnaast rondom een specifiek kwaliteitsniveau. Er zijn zanggroepen met hoge artistieke ambities, maar het mag ook gezellig zijn. Respondenten gebruiken een ambitieuze zanggroep als zijproject naast een ander koor, om zichzelf extra uit te dagen. Een laag zangniveau kan eveneens reden zijn om een zanggroep op te richten, omdat dit zingen toegankelijk maakt voor mensen die niet erg geoefend of getalenteerd zijn.

Project

Ten derde zijn er zanggroepen die worden gevormd voor een specifiek project. Deelnemers schrijven zich bewust in voor een bepaald repertoire of zangstuk. De keuze voor een bepaald ambitieus programma kan iets zeggen over het niveau waarop gezongen wordt. Mogelijk is er een correlatie tussen de keuze voor een specifiek repertoire met de zangkwaliteit, hoewel er geen sprake is van een vast verband.

Tijdelijkheid

De duur van een project kan erg kort zijn. Die tijdelijkheid wordt door verschillende respondenten aangegeven als belangrijke reden om met een projectzanggroep te beginnen.

Commercieel

Er zijn zzp'ers die voor hun werk zanggroepen begeleiden. Bij onze respondenten gaat dit gepaard met het oprichten en organiseren van hun zanggroep. Deze zzp'ers hebben een commercieel belang bij de zanggroep.

Welzijn

Als laatste noemen we hier de welzijnszanggroepen. Deze zanggroepen kunnen verbonden zijn aan een instelling, maar deze relatie is niet vanzelfsprekend. Nauwe samenwerkingsverbanden maken het echter mogelijk om het welzijn van de deelnemers centraal te stellen. Het niveau of het repertoire van deze zanggroepen is minder belangrijk.

Er zijn kortom verschillende redenen om een informele zanggroep op te richten. Wat vooral opvalt is dat een zanggroep vaak om meerdere redenen tegelijk opgericht wordt. Zo zien we combinaties van gezelligheid en artistieke ambities (zanggroep E), specifieke projecten en artistieke ambities (zanggroep A), tijdelijkheid en projecten (respondent B, zanggroep F en D), welzijn en gezelligheid (zanggroep L en J) of gezelligheid en laagdrempeligheid (zanggroep I).

Dit maakt het lastiger om typen informele zanggroepen te identificeren. Er zijn projectzanggroepen met hoge artistieke ambities, maar ook projectzanggroepen waar het meer draait om de gezelligheid. Een sociale zanggroep kan bestaan uit vrienden, maar het gezellig samenkomen is ook bij de welzijnszanggroepen belangrijk. Welzijnszanggroepen die verbonden zijn aan een instelling kennen bovendien een commercieel belang.

Het lijkt goed mogelijk om aan de hand van motivaties de zanggroepen een bepaald karakter toe te schrijven, maar dit zal geen eenduidig karakter zijn. Toekomstig onderzoek zou kunnen uitwijzen óf, en zo ja hoe we de hierboven omschreven categorieën kunnen doorontwikkelen.

7.3 Organisatie en financiën

Organisatiestructuur

De ondervraagde zanggroepen zijn over het algemeen een stuk losser georganiseerd dan formele zanggroepen. Zij kennen, op één groep na, geen bestuur. Wel is er altijd sprake van een organisator, soms twee. Deze organisator verzorgt soms ook de artistieke begeleiding. De organisator van de zanggroep neemt veel organisatietaken op zich. Hierdoor is de duurzaamheid van deze groepen vaak sterk afhankelijk van de inzet van individuen. Dit lijkt niet altijd even erg: wanneer er sprake is van een project, is het voortbestaan van een zanggroep al geen doel op zich. Slechts in één geval, namelijk bij zanggroep E, is de zanggroep opgehouden te bestaan omdat respondent E haar taken neerlegde. Naar haar zeggen wilde “niemand [...] het organisatiewerk op zich nemen. Dat is namelijk best veel werk.”

Dat de organisatie van informele zanggroepen in handen ligt van enkelen maakt ze kwetsbaar. Of het voorbeeld van zanggroep E een algemene eigenschap is van informele zanggroepen, is echter niet duidelijk: uit de antwoorden kunnen we niet opmaken of iemand de taken

overneemt wanneer het 'actieve lid' wegvalt. In eventueel vervolgonderzoek kan deze vraag onderzocht worden.

De lossere organisatiestructuur zorgt er niet voor dat de respondenten weinig werk hebben aan hun zanggroep. De organisatoren zijn over het algemeen veel tijd kwijt aan de organisatie. Voor de zzp'ers is dit vanzelfsprekend: door energie te steken in de zanggroep genereert de zzp'er immers meer inkomsten. Maar ook de overige organisatoren zijn relatief veel tijd kwijt aan hun zanggroep, omdat zij vaak in hun eentje bijna alle taken op zich nemen.

Financiën

De meeste ondervraagde zanggroepen vragen een financiële bijdrage aan de deelnemers in de vorm van lesgeld, toegangsgeld of contributie. De overige zanggroepen verdelen de kosten (van bijvoorbeeld een project) over het aantal deelnemers. De zanggroepen die geen financiële bijdrage vragen, vangen dit op door voordelige regelingen te treffen met bijvoorbeeld oefenruimtes.

De ondervraagde zanggroepen hebben ongeveer dezelfde kostenposten. Zo besteden ze geld aan artistiek begeleiders, oefenruimtes en - in de helft van de gevallen - bladmuziek.

Muziekrechten

De meeste zanggroepen proberen een deel van de auteursrechten te betalen. In sommige gevallen wordt er gekopieerd of bladmuziek op het internet opgezocht. Soms regelt de dirigent de bladmuziek. Respondenten weten dan niet altijd of en hoe de auteursrechten geregeld zijn. Sommige respondenten stellen dat zij geen auteursrechten hoeven af te staan omdat zij rechtevrije muziek gebruiken of bladmuziek gebruiken in een onderwijssituatie. Geen van de respondenten, zelfs de partijen die stellen bladmuziek aan te schaffen, zegt iets over uitvoeringsrechten.

Samenvattend zijn de ondervraagde zanggroepen vrij losjes gestructureerd en leunen ze voor de organisatie op bijzonder actieve leden. Bij de niet-commerciële zanggroepen lijken de financiën vaak direct gekoppeld aan de kosten die worden gemaakt. De kostenposten zijn over het algemeen hetzelfde. Hoewel veel zanggroepen denken te voldoen aan de muziekrechten, wordt er van alles informeel geregeld en lijken ze zich niet bewust van de uitvoeringsrechten.

7.4 Communicatie, werving en PR

Werving

Vrijwel alle zanggroepen werven nieuwe leden vanuit het reeds bestaande netwerk van de leden. Daardoor lijken het relatief gesloten verbanden te zijn waar een buitenstaander minder gemakkelijk bij kan aansluiten. De respondenten van zanggroep I noemen dit zelfs nadrukkelijk als een punt van zorg, omdat deze zanggroep georganiseerd is rondom de Braziliaanse cultuur. Eén van de organisatoren kan zich voorstellen dat niet-Brazilianen denken dat deze zanggroep voor hen niet toegankelijk is.

Sommige respondenten maken zich zorgen over het vergrijzen van de zanggroep. Mannelijke zangers zijn eveneens moeilijk te vinden. Verschillende zanggroepen geven aan dat ze behoefte hebben aan een database met vraag en aanbod van onder andere zangers.

Slechts weinig zanggroepen werven nieuwe leden buiten het eigen zangersbestand om. Hierbij kan het feit dat de meeste koorleden ook in andere zangverbanden zitten een rol spelen. Dit vergroot het muzikale netwerk van zangers, zodat bij uitval of een nieuw project het reeds bestaande zangersbestand wordt gebruikt. Dit lijkt zelfs te gelden voor de zzp'ers die voor hun inkomen deels afhankelijk zijn van succesvolle werving: de overlap tussen verschillende zanggroepen die zzp'ers begeleiden zorgt voor volle groepen.

Communicatie en PR

De zanggroepen communiceren lang niet allemaal via een website vanwege de kosten daarvan. Voor de projectzanggroepen is een afzonderlijke website wellicht onnodig, omdat het zanggezelschap meestal na enkele optredens stopt.

Als zanggroepen gebruik maken van sociale media, dan wordt dit ingezet om te werven en reclame te maken. Toch maken veel van de ondervraagde zanggroepen hier geen gebruik van. Dit is opvallend, omdat sociale media juist een gratis middel kunnen zijn om de zanggroep te profileren. Sommige respondenten vinden het gebruik van sociale media ingewikkeld. Dit zou te maken kunnen hebben met de gemiddeld hoge leeftijd van de ondervraagde zanggroepen. Een vervolgonderzoek zou een mogelijk generatieverschil verder kunnen uitdiepen. Een behoorlijk aantal zanggroepen is online helemaal niet te vinden. Zij kondigen optredens aan met flyers of versturen een e-mail naar een mailinglijst.

E-mail wordt regelmatig gebruikt voor interne communicatie. Er bestaan daarnaast WhatsApp-groepen en in een enkel geval wordt er gebeld.

De commerciële zanggroepen zijn het meest bezig met reclame en werving. Zij zijn op veel manieren te vinden, zoals via een website, social media en traditionele media. Voor een ondernemer lijkt het vanzelfsprekend om veel met PR te doen, omdat de zanggroepen een primaire inkomstenbron zijn.

Samenvattend lijken de ondervraagde zanggroepen de beschikking te hebben tot een groot netwerk aan zangers. Het werven van nieuwe leden wordt daarom niet als een probleem ervaren; het werven van bepaalde groepen zoals mannen of jongeren wel. Er ontstaat geen eenduidig beeld van de PR en communicatie van de zanggroepen. Een flink aantal is online helemaal niet actief en ook lang niet iedereen maakt gebruik van gratis online platforms. Traditionele communicatie- en promotiemiddelen lijken nog een rol te spelen voor de verschillende zanggroepen.

7.5 Samenwerkingen

Niet alle zanggroepen gaan samenwerkingen aan met partners van buiten de koorsector, maar voor de zanggroepen die dit wel doen levert dit grote voordelen op. Kerken spelen een belangrijke rol voor sommige zanggroepen om goedkoop te kunnen repeteren. Tijdens de coronapandemie waren de kerken van essentieel belang voor deze groepen om te kunnen overleven.

De partners waar de ondervraagde zanggroepen mee samenwerken verschillen onderling sterk van elkaar. De reden om samen te werken is vaak wel dezelfde: het neemt bepaalde organisatorische taken uit handen en het zorgt voor financieel voordelige regelingen.

Ondernemers en samenwerkingspartners

Voor de ondernemers kan een externe partij functioneren als sparringpartner. De respondenten ervaren het ondernemen in de zanggroepenbranche als onzeker. Meekijken bij iemand anders kan daarin helpen.

Welzijnszanggroepen en samenwerkingspartners

Voor de welzijnszanggroepen stelt een hechte samenwerking met een instelling ze in staat om hun welzijnsfunctie uit te dragen. De instelling neemt organisatorisch veel werk uit handen. Daarnaast komt er geld beschikbaar voor cliënten om te zingen, of er wordt met behulp van de samenwerking juist geld bespaard waardoor deelname aan de zanggroep goedkoper wordt.

Waar de ondervraagde zanggroepen samenwerkingen aangaan, vormt dit steeds een belangrijke schakel in de puzzel die organisatoren moeten leggen. Vaak werkt de samenwerking ogenschijnlijk één kant op en lijkt het erop dat de zanggroep iets 'komt halen'. In sommige gevallen is er wel sprake van een wederzijds voordeel, bijvoorbeeld bij de zanggroepen die verbonden zijn aan een instelling. Zij dragen een duidelijke welzijnsfunctie uit. Een samenwerking kan echter buiten een instelling om ook wederkerig zijn. Zo geeft zanggroep H iets terug aan de kerk waar zij repeteren door in ruil voor een gratis repetitieruimte een gratis optreden te verzorgen tijdens kerstmis.

7.6 Knelpunten, voor- en nadelen van informele organisatie

De problemen die de zanggroepen ervaren gelden soms specifiek voor één koor, maar het merendeel van de knelpunten valt te categoriseren. We herkennen onder meer problemen rondom het regelen van geschikte faciliteiten en artistieke ondersteuning. We komen communicatieproblemen tegen en in het verlengde daarvan ook wervingsproblemen. Er worden daarnaast financiële knelpunten genoemd, muziekrechtenkwesties en organisatievraagstukken.

Werving

In dit overzicht valt op dat de werving voor verschillende respondenten een reden tot zorg is, hoewel zij tegelijkertijd stellen hoofdzakelijk uit het eigen zangersbestand te werven. Mogelijk voldoet deze manier van werven niet volledig, bijvoorbeeld omdat jongeren en mannen hiermee niet goed bereikt worden. De gemiddeld hogere leeftijd van de leden kan hierin eveneens een rol spelen.

Faciliteiten en artistieke ondersteuning

De zanggroepen willen weten waar ze bepaalde faciliteiten of artistieke ondersteuning kunnen vinden, met name waar dit nog betaalbaar is. Er lijkt een behoefte te bestaan om ook buiten het eigen zangersbestand instrumentalisten en dirigenten te werven. De wens is dan vooral om bij uitval van mensen snel betaalbare en hoogwaardige artistieke ondersteuning te vinden. De zanggroepen weten niet goed hoe en waar ze dit kunnen vinden.

Organisatie

Het is geen verrassing dat informele zangverbanden tevens veel organisatievraagstukken hebben. Informele verbanden dragen zowel de vruchten als de lasten van het feit dat zij geen formele organisatiestructuren zoals besturen en commissies gebruiken. Dit levert vanzelfsprekend vragen op over hoe om te gaan met interne organisatorische kwesties als besluitvorming.

De genoemde knelpunten overlappen veelal met elkaar. Het vinden van geschikte faciliteiten is vaak ook een zoektocht naar betaalbare faciliteiten. Betere communicatie kan zorgen voor nieuwe leden. Knelpunten staan bij de ondervraagde zanggroepen niet los van elkaar.

Voor- en nadelen

Gevraagd naar de voordelen van hun lossere organisatiestructuur, benoemen respondenten enkele kernpunten. Hun organisatie is erg flexibel, laagdrempelig en vrij van administratieve rompslomp. Het voordeel van projectzanggroepen in het bijzonder is de korte looptijd; koorleden kunnen gericht en zonder veel verplichtingen deelnemen aan een (artistiek) interessant project.

Daar staat tegenover dat geldzaken slechter zijn geregeld. De organisatie van de zanggroep kost enkelen veel tijd. Ook de muziekauteursrechten zijn niet volledig geborgd, hoewel de zanggroepen dit niet altijd als een probleem ervaren. De ondernemers vragen op dit vlak wel om betere informatie over het bedrijfsmatige gebruik van muziek.

7.7 Ondersteuningsbehoeften

De hierboven genoemde problemen leiden tot verschillende ondersteuningsbehoeften. Deze zijn goed te groeperen en laten tegelijkertijd zien hoe koepelorganisaties een ondersteunende rol kunnen spelen. Verschillende respondenten geven aan dat ze behoefte hebben aan een vindplaats op internet waar ze de eigen zanggroep kunnen presenteren, maar tegelijk ook andere zangers en zanggroepen kunnen vinden. In zo'n database zouden ook betaalbare artistieke ondersteuning en goede optreedlocaties verzameld kunnen worden. Daarmee kan meer verbinding ontstaan met andere zanggroepen en zou meer geschikte muziek gevonden kunnen worden. Bovendien kan zo'n digitale ontmoetingsplek dienen als kennisbank. In dit kader is Koornetwerk meermaals genoemd, met name dankzij diens uitleg hoe zanggroepen om kunnen gaan met de coronapandemie. In het verlengde van deze rol zouden koepelorganisaties kunnen inzetten op kennis over financiële regelingen, kwesties rondom muziekrechten, PR- en communicatievraagstukken en overige organisatievragen.

Conclusie

De ondervraagde informele zanggroepen ervaren uiteenlopende moeilijkheden, maar daar staan enkele zwaarwegende voordelen tegenover. De voor- en nadelen lijken met elkaar in verband te staan. Met een informele groep is het mogelijk snel en naar eigen inzicht te handelen, maar er moet wel veel zelf georganiseerd worden. Men is vrij van formele instituties, maar dit levert nieuwe organisatievraagstukken op. De geïnterviewde zanggroepen schetsen een beeld dat één zijde van een medaille lijkt te vertegenwoordigen. Koepelorganisaties kunnen hier in hun ondersteuning op inspringen, maar zij moeten dan wel hun zijde van de medaille goed leren kennen. Er is met name behoefte aan een gecentraliseerd kennispunt waar de

zanggroepen allerlei informatie kunnen inzien en dat kan dienen als online ontmoetingsplaats. Voor het bouwen van zo'n database kan wellicht gebruik worden gemaakt van het bestaande netwerk van Koornetwerk Nederland.

8 Conclusie en aanbevelingen

We begonnen deze studie met de constatering dat er een toename is van informele zanggroepen. Voor dit onderzoek zijn veertien respondenten geïnterviewd om antwoord te geven op de vraag:

Welke motivatie ligt er ten grondslag aan de ondervraagde informele zangverbanden en hoe is hun zanggroep precies georganiseerd?

Door de geringe omvang van deze studie moeten we voorzichtig zijn met algemene conclusies over informele zanggezelschappen. Toch hopen wij met dit onderzoek enkele ontwikkelingen zichtbaar te hebben gemaakt. Vervolgstudies zouden hier dieper op in kunnen gaan. Ten eerste zou het interessant zijn om te onderzoeken hoe en in hoeverre informele zanggroepen afhankelijk zijn van hun zeer actieve leden. Wordt bijvoorbeeld het takenpakket van zo'n actief lid overgenomen zodra deze persoon stopt? Als tweede zou nader onderzoek dieper in kunnen gaan op mogelijke generatieverschillen tussen informele zanggroepen. Hoewel we voor dit onderzoek hebben gesproken met een respondent die kinderen zangles geeft, zijn wij er niet in geslaagd informele jongerenzanggroepen bij het onderzoek te betrekken. In deze zanggroepen zou bijvoorbeeld communicatie en PR heel anders geregeld kunnen zijn.

Analyse

De onderliggende motivaties voor de ondervraagde zanggezelschappen lopen sterk uiteen. Ze zijn in staat om snel van start te gaan, ze vereisen weinig administratieve rompslomp, ze dienen een commercieel belang, ze ontstaan rondom een specifiek project of ze worden opgericht om gezellig samen te komen.

De ondervraagde zanggroepen zijn niet vastgelegd als vereniging of stichting. De organisatie is niet erg gestructureerd. Dit betekent niet dat er binnen deze zanggroepen weinig werk wordt verzet. In de meeste voorbeelden van onze respondenten blijkt dat er juist ontzettend veel geregeld wordt. Veel zaken zijn op voorhand onduidelijk, juist omdat er geen gebruik wordt gemaakt van beproefde, geformaliseerde organisatiestructuren. Een groot deel van de ondersteuningsbehoeften komt hieruit voort.

Aanvullend lijkt het erop dat de organisatie van de informele zanggroepen grotendeels in handen ligt van één of enkele initiatiefnemers. Vaak zet de bedrijfseigenaar of artistiek leider van een zanggroep de muzikale lijnen uit. De organisatie lijkt erg gecentraliseerd. De organisator speelt hierin een sleutelrol. Vanuit deze studie valt echter niet goed te zeggen of deze rol nauw samenhangt met de specifieke individuen die wij gesproken hebben, of dat zij ook 'vervangbaar' zijn. Een interessante vraag is of het takenpakket van de organisatoren wordt overgenomen zodra deze partij wegvalt. Uit dit onderzoek blijkt dat de informele zanggroepen snel en flexibel kunnen schakelen vanwege een kleine informele organisatie, maar dit maakt deze groepen ook kwetsbaar.

De zanggroepen zetten niet allemaal dezelfde communicatiemiddelen in. Voor toekomstig onderzoek heeft dit gevolgen, omdat uit dit onderzoek niet duidelijk wordt waar informele zanggroepen precies te vinden zijn. Lang niet alle informele zanggroepen zijn te vinden op het internet. Traditionele communicatiemiddelen worden nog veel ingezet. De informele

zanggezelschappen lijken relatief gesloten groepen, die gevormd worden rondom een eigen netwerk. Soms komen informele zanggroepen pas tevoorschijn als ze 'plots' op het podium staan. Er is derhalve nog geen zaligmakende strategie gevonden om alle informele zanggroepen te bereiken.

Op dit vlak willen we aanstippen dat de zorgsector mogelijk een groot aantal informele zanggroepen huisvest. Deze groepen opereren binnen de veilige muren van een zorglocatie. Vooral nog wordt er binnen de zorginstelling vaak niet eens geregistreerd dat er een zanggroep actief is. Dit neemt niet weg dat ze er wel zijn en mogelijk ondersteuningsbehoeften hebben die nu nog niet gehoord worden. Wij pretenderen niet een volledig beeld te hebben van de situatie aldaar; ons gesprek met één van de welzijnsinstellingen wekte echter de indruk dat hier nog een wereld verborgen gaat.

Bij de organisatie van de ondervraagde zanggroepen komt, zoals gezegd, behoorlijk wat werk kijken. Dit leidt tot verschillende ondersteuningsbehoeften. Allereerst lijken informele zanggroepen met een sterk netwerk en nauwe samenwerkingsverbanden in staat om in een groot deel van deze ondersteuningsbehoeften te voorzien. Partners helpen bij een voordelig kostenplaatje, geven rust in de bedrijfsvoering en maken het in sommige gevallen mogelijk om bijzondere muzikale projecten op poten te zetten. De kerk lijkt in het bijzonder een instituut dat formeel zingend Nederland op allerlei manieren helpt.

De ondersteuningsbehoeften van de ondervraagde zanggroepen wijzen bovendien op een mogelijke rol voor koepelorganisaties. Opvallend genoeg zijn de verschillende wensen van zanggroepen erg goed te bundelen in het idee van een digitale verbindings- en ontmoetingsplaats voor informele zanggroepen. Sommigen noemen dit een 'marktplaats', anderen een 'facebook' voor zanggroepen. Door de onzekere en soms onduidelijke organisatie van de informele zanggroepen kunnen juist koepelorganisaties hierin ondersteunen met gecentraliseerde informatie en een ontmoetingsplek die is berekend op de informele setting.

Bijlage A Onderzoeksvragen

In deze bijlage staan de onderzoeksvragen uit de originele onderzoeksopzet op een rij. Deze vragen zijn leidend geweest bij het structureren en het afnemen van de interviews. Voor het eindstuk is gekozen om de organisatie van de ondervraagde zanggroepen onder te verdelen in drie delen, met daarin extra aandacht voor de communicatie, werving, PR en de samenwerkingsverbanden van informele zanggroepen. Met deze onderverdeling is geprobeerd recht te doen aan de omvangrijke hoeveelheid informatie die respondenten leverden over deze thema's.

Centrale vragen:

- 1 Wat kenmerkt de informele koorzanger?
- 2 Wat motiveert informele koorzangers om in een informele groep te zingen?
- 3 Welke organisatievormen kennen informele koorzang beoefenaars?
- 4 Welke (mogelijke) ondersteuningsbehoeften hebben informele koorzang beoefenaars?

Deelvragen centrale vraag 1:

- Wat zijn de achtergrondkenmerken van de informele koorzangbeoefenaar? (leeftijd, woonplaats etc.)?
- Hoeveel tijd en geld besteden ze aan hun informele koor?
- Hoe omschrijven ze zelf het niveau van hun type verband (beginner, gevorderd, professioneel)?
- Waar is de informele koorzanger met name actief (stad, provinciestad of platteland)?
- Zien we verschillen tussen de informele koorzangbeoefenaars uit de grote stad, de provinciestad en het platteland?

Deelvragen centrale vraag 2:

- Wat zijn voor- en nadelen van deelname aan informele koorzangverbanden?
- Wat zijn voor- en nadelen van informele koorzangverbanden t.o.v. verenigingen?
- Overlappen deelname aan informele koorzangverbanden en deelname aan formele koorverenigingen elkaar?
- Hebben de coronamaatregelen de overstap naar een informeel koorverband versneld?

Deelvragen centrale vraag 3:

- Hoe ontstaan de informele verbanden (initiatiefnemer, werving, etc.)?
- Hoe organiseren informele verbanden zichzelf (hoe regelen ze financiën, repetitieruimte, etc.)?
- Maken ze gebruik van samenwerkingspartners en zo ja, op welke manier?
- Van welke (online)platformen maken zij gebruik (communicatie, repetities, etc.)?
- Hoe vaak en waar komt de informele groep samen?
- Wat is de omvang van de verbanden?

Deelvragen centrale vraag 4:

- Maken informele koorzangverbanden gebruik van ondersteuning? Zo ja, van welk type?
- Zijn er ondersteuningsbehoeften die zij niet georganiseerd krijgen? Zo ja, waarom niet?
- Wat zijn (mogelijke) ondersteuningswensen en behoeften voor de toekomst?

Bijlage B Beschrijving van de zanggroepen

Zanggroep A is een vrouwenkoor met zestien zangeressen, opgericht in 2020. Corona was de aanleiding om de zanggroep te vormen. Er was een sterke behoefte om samen te zingen, omdat dit lang niet kon. De zanggroep focust zich op klassieke muziek. Dit is geen vaste groep: per muziekstuk wordt gekeken wie mee wil en kan doen. De zanggroep komt vooral samen omwille van de hoge artistieke ambities en werkt tot nu toe voornamelijk in projectvorm. Zanggroep A oefent in een kerk en wordt ondersteund door een pianist en een dirigent. Om de oefenruimte en de artistieke ondersteuning te bekostigen, betalen de leden contributie. Momenteel bereidt de zanggroep zich voor op een kerstconcert.

Zanggroep B is een kwartet dat is opgericht in coronatijd, omdat er lang niet in grotere groepen gezongen mocht worden. Het werven van zangers verloopt via-via. De kerk betaalt de dirigent voor het leiden van het kwartet. Onder zijn leiding studeert de groep nu een kerstproject in. Om een harpist en organist te betalen leggen de leden zelf een bedrag in. Het niveau van de groep is hoog: de dirigent koos de zangers uit vanwege hun zangkwaliteiten. Het kwartet richt zich op kerkelijke liederen.

Zanggroep C is begin jaren '90 ontstaan vanuit de behoefte om flexibel programma's te maken en deze op kleine schaal in kerken uit te voeren. Momenteel concentreert men zich vooral op grote projecten. De zanggroep zingt muziek uit omstreeks 1600. Men begon met vijf zangers, maar inmiddels bestaat zanggroep C uit 13 vaste koorzangers. De zanggroep wordt ondersteund door een violist, organist, klavecijnist, twee blokfluitisten en strijkers. Dirigenten werken bij dit ensemble altijd op projectbasis. In die samenstelling voert de groep het ingestudeerde stuk twee of drie keer uit. De koorleden leggen zelf geen geld in. Inkomsten verkrijgen ze uit de kaartverkoop voor hun concerten.

Zanggroep D ontstond eind jaren '90 vanuit de behoefte om gezellig samen te zingen. De koorleden leerden elkaar kennen op een zangroepencursus in het buitenland. De samenstelling van de groep wisselt per jaar, alhoewel sommige leden sinds het begin betrokken zijn. Bijzonder aan deze zanggroep is dat ze ieder jaar toewerken naar één stuk dat wordt opgevoerd in het buitenland. De reis- en verblijfkosten voor deze reis betalen de koorleden zelf. De lokale pers verzorgt de PR voor dit optreden. Zanggroep D heeft geen vaste dirigent en regelt in principe alles zelf. Op dit moment werken zij echter aan een moeilijk stuk van Bach, wat ondersteuning van een dirigent behoeft. Zanggroep D is niet alleen een zanggroep, maar ook een sociale groep. Na repetities wordt soms samen gegeten.

Zanggroep E is opgericht in 2006 en is drie jaar geleden gestopt. De zanggroep is gestart vanuit muzikale ambitie en gezelligheid. Voor de initiatiefneemster lag de focus na verloop van tijd te veel op gezelligheid. Zij is er daarom mee gestopt. De zanggroep stopte een jaar later. De leden kenden elkaar van een feestje. In eerste instantie wisselde de samenstelling, maar later ontstond een vaste kern. Leden oefenden thuis en betaalden geen contributie. Ze zongen vooral klassieke en gearrangeerde volksmuziek en traden op verschillende manieren naar buiten (koningsdag, 4 mei, festivals en feesten). Inkomsten uit optredens werden besteed aan bijvoorbeeld coaching en workshops.

Zanggroep F is een 'inloopkoor' dat is opgericht door een zzp'er. Hier kunnen mensen maandelijks letterlijk binnenlopen om mee te zingen. Het concept is laagdrempelig: geen concerten en geen verplichtingen. De zanggroep oefent in een theater en de zzp'er dirigeert het koor. Daarnaast is er een pianist voor begeleiding. Voor de coronapandemie kwamen er rond de zestig mensen zingen. Door corona is dit sterk afgenomen.

Zanggroep G is in 2017 opgericht door een zzp'er vanuit de behoefte van een groep vrouwen om gezellig en laagdrempelig samen te zingen. De insteek van de initiatiefneemster is dat 'iedereen kan zingen'; de meeste mensen durven niet te zingen, maar vinden het wel leuk. Het ensemble bestaat uit twaalf vrouwen die één keer per week repeteren. In de loop van de tijd zijn er vriendinnen van vriendinnen bijgekomen. Ze zingen een breed meerstemmig repertoire van musical, klassiek en jazzmuziek.

Zanggroep H is een informele groep ontstaan uit de behoefte om samen te zingen, maar niet elke week te repeteren. De zanggroep heeft tien leden, met een vaste kern van vijf familieleden. De groep komt samen voor een jaarlijks project rondom Kerst en/of Pasen. Men zingt voornamelijk gospel. Een familielid begeleidt op fluit en de respondent speelt piano. Omdat zanggroep H meewerkt aan de kerstuitvoering van een kerk, mogen ze daar kosteloos repeteren. Daardoor betaalt zanggroep H alleen voor de aanschaf van muziek.

Zanggroep I is opgericht door een stel vanuit een overwegend sociale behoefte. De Braziliaanse muziek die ze zingen brengt de vrouw van het stel in contact met haar roots. Ook geeft muziek maken hen iets om samen te doen sinds de vrouw naar Nederland geëmigreerd is. Er wordt niet gelet op het niveau van de zangers. Het moet vooral niet te ingewikkeld zijn; het draait om 'de derde helft'. Naast het koor, dat momenteel bestaat uit zo'n twaalf leden, is een formele percussiegroep gevormd en zijn al vele muziekavonden georganiseerd.

Respondent J is muziekcoach voor een grote zorginstelling. Vanuit die rol werkt ze mee aan de ambitie om binnen enkele jaren muziek een duurzaam onderdeel te maken van de zorg die ze leveren. Er zijn binnen de zorglocaties verschillende informele zanggroepen die worden ondersteund door de zorgbegeleiders. Er is bijvoorbeeld een zeemanskoor. Er zijn geen hoogstaande, artistieke ambities. Muziek kan helpen in sommige zorgprocessen, nog los van het feit dat het ook gezelligheid brengt.

Respondent K is een zzp'er met een bedrijf voor zangles aan kinderen. Er is veel geld en tijd geïnvesteerd voordat het bedrijf rendabel werd. Inmiddels zijn er vijf zanggroepen, met leden in de leeftijd van zes tot achttien jaar. Het werken met kinderen vraagt om specifieke pedagogische vaardigheden, maar maakt het ook verschrikkelijk leuk voor deze respondent.

Zanggroep L is een seniorenkoor, dat met in totaal 52 leden veruit de grootste zanggroep is in dit onderzoek. Zanggroep L is 54 jaar geleden opgericht door enkele huisvrouwen voor wat vrijetijdsbesteding in de ochtenduren. De zanggroep is al vroeg een hechte samenwerking aangegaan met een buurthuis. Dit buurthuis verzorgde destijds oefenruimtes en ondersteunt de zanggroep tegenwoordig met onder andere opslagruimte en kopieerwerk. Door deze samenwerking kunnen de kosten laag blijven, ook voor de leden: de koffie in het buurthuis is goedkoop en de contributie kan betaald worden met een 'cultuurstrippenkaart'. Omdat het zanggezelschap zo toegankelijk is voor de lagere sociaaleconomische klassen, heeft het ook een welzijnsfunctie.

Bijlage C Ontstaansgeschiedenis van de zanggroepen

Vijf van de geïnterviewde zanggroepen zijn opgericht vanuit een bestaande (vrienden)groep. Soms ontstond zo'n gezelschap om op een laagdrempelige manier samen te zingen. In twee gevallen vonden mensen elkaar vanuit hoge(re) artistieke ambities en zijn de leden van zo'n groep ervaren zangers. In deze bijlage vertellen wij iets meer over de redenen waarom de zanggroepen uit ons onderzoek zijn ontstaan.

Gezelligheid

Als mensen elkaar vinden in de wens om gezellig met elkaar te zingen, kennen ze elkaar in de meeste gevallen al. In één geval is er sprake van een kern van familieleden. Soms helpt de zanggroep om elkaar nog beter te leren kennen. Zo was zanggroep L een bindmiddel voor bewoners in een relatief nieuwe wijk. De inloopzanggroep van respondent F voelt voor veel mensen uit de buurt als een 'leuk uitje'. Vier groepen geven aan dat er een belangrijk sociaal aspect zit aan het samen zingen. Die gezelligheid vinden mensen in het zingen, maar ook in samen eten na de repetitie of in muziekkavonden met andere muziekgezelschappen.

Ambities

Sommige informele zanggroepen worden expliciet opgericht vanuit hoge artistieke ambities. Deze zanggroepen kiezen bewust een lastig repertoire. Koorleden die (naast hun formele koor) behoefte hebben aan extra uitdaging kunnen bij een dergelijke groep goed hun ei kwijt. Zo is één zanggroep dertig jaar geleden opgericht vanuit de behoefte om flexibel klassieke programma's te maken en deze op kleine schaal uit te voeren in kerken. Drie groepen geven aan dat het op hoger niveau willen zingen deels reden was om een zanggroep op te richten of daar aan deel te nemen.

Projecten

Andere informele zanggroepen zijn ontstaan rondom specifieke projecten. Zanggroep A ontstond rond 'A Ceremony of Carols' van Benjamin Britten. Dit repertoire was niet de enige reden voor zanggroep A om samen te komen. In tijden van corona bestond er een enorme behoefte om vooral weer te kunnen zingen. De respondent van zanggroep B heeft een vergelijkbaar verhaal: zij sloot zich aan bij dit zanggezelschap vanwege het specifieke repertoire, dat volgens haar van hoog niveau is. Zanggroep C is opgericht om kleine, flexibele muziekprogramma's uit te voeren in de kerk. Deze zanggroep doet momenteel vooral grotere projecten. De respondenten van zanggroep D organiseren een jaarlijkse muziekkreis. Ieder jaar wordt er een nieuwe groep gevormd dat één specifiek repertoire oefent en uitvoert in het buitenland. Zanggroep I is mede opgericht om een Braziliaans repertoire uit te voeren. De respondenten van zanggroep I organiseren ook Braziliaanse muziekkavonden.

Soms kiest men voor een projectzanggroep om voor een beperkte tijd ergens aan vast te zitten. De inloopzanggroep van respondent F springt in op deze behoefte. Voor de respondent van zanggroep B is de tijdelijke duur van het project expliciet de reden om mee te doen en ook de projecten van zanggroep D zijn duidelijk afgebakend in hun tijdsbestek. Verschillende respondenten vinden de tijdelijkheid een belangrijk voordeel van hun informele zanggroep.

Commercieel oogpunt

Drie van de respondenten werken als zzp'er en verdienen geld met het organiseren en artistiek begeleiden van zanggroepen. Eén zzp'er geeft zangles aan kinderen en jongeren - voor haar is koorvorming een bijproduct van de zanglessen. Voor de andere zzp'ers is de zanggroep het primaire product van het bedrijf. Twee van deze drie respondenten hebben een professionele achtergrond in de muziek. De geïnterviewde commerciële zanggroepen bestaan allemaal circa vijf jaar. Het bedrijf van respondent K (kinderzangles) begint nu rendabel te worden.

Welzijn

Een informele zanggroep kan ook een welzijnsaspect hebben, zoals bij zanggroep L en de zanggroepen van respondent J het geval is. In deze concrete gevallen gaat het om zanggroepen die gericht zijn op senioren en mensen met een lichte verstandelijke beperking. Respondent L stelt dat het welzijnsaspect zo'n veertig procent beslaat van de waarde van deze zanggroep. Zanggroep L geeft senioren een plek om samen te komen, functioneert als verbindingsmiddel in de wijk en zorgt dat personen uit de lagere sociaaleconomische klassen kunnen meedoen in de samenleving. De twee informele zanggroepen van respondent J zijn gericht op het verlenen van goede zorg. Zo draagt het zingen bij aan de efficiëntie van bepaalde overgangsfasen in de zorgprocessen. Daarnaast kan het dienen als gezellige activiteit op een zorglocatie.

Colofon

‘Onzichtbaar zingen’

Een kwalitatief onderzoek naar informele zangkoren

Uitgevoerd door Talentenlab: Anne Wester, Jorien van Treeck en Milan Fortuin

In opdracht van Koornetwerk Nederland

April 20

Eindredactie

Soplutekst

Uitgever

LKCA

Lange Viestraat 365

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA probeert publicaties zo toegankelijk mogelijk aan te bieden. Neem contact met ons op bij ontoegankelijke informatie via info@lkca.nl.

©LKCA Utrecht, juli 2022

LKCA

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA | Lange Viestraat 365 | Postbus 452, 3500 AL Utrecht | +31 30 711 51 00 | www.lkca.nl | info@lkca.nl